

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

No 4 / Årgång 13

December 1938

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG / LUND

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

UPPSATSER

	Sid.
<i>Adell, A.</i> : Fyra hymner	1
—»— Koralmelodiernas antal	54
—»— Tre hymner vid kyrkmässa	97
—»— Kyrkohandbokens böner	99
<i>Adell, K.</i> : En kyrkas orglar	157
<i>Andersson, H.</i> : Den svenska kyrkohandboken	132
<i>Cederbom, E.</i> : Koralsången 1937	66
<i>Cnattingius, B.</i> : Psalmböckernas typografi	20
—»— Sektionen för kyrklig skrud och prydnad	70
—»— Kyrklig konstlitteratur	84
—»— Medeltida gravmonument	126
—»— Bibeln och den svenska kyrkokonsten	145
—»— Nytryck av Gustav Vasa-bibeln	172
Från årets kyrkomöte	161
<i>Gustafsson, K. G.</i> : KSV:s 50-års-jubileum i Skara	151
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse	78
<i>Johnson, I.</i> : Dansk koraldag i Lund	77
<i>Ljung, S.</i> : Psalmvalet	73
<i>Moberg, C.-A.</i> : Våra äldre koralers rytmiska utgestaltning	117
<i>Peters, K.</i> : 1695—1819—1937	4
—»— När vi i högsta nöden stå	136
<i>Runbäck, A.</i> : I koralboksfrågan	49
<i>Sandblad, N.-G.</i> : Kyrkomälaren Pehr Hörberg	27
—»— Kyrklig konst i Halmstad	75
<i>Schedin, G.</i> : Engelska kyrkomusiker	85
<i>Svanholm, S.</i> : Körarbete 1937	63
<i>Weman, H.</i> : Inför en ny koralbok	15
—»— Leufstabruksdagarna	173
<i>Ahlén, W.</i> : Svensk orgelkonst 1937	59

RECENSIONER

RECENSERAD LITTERATUR

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A.</i> : Den svenska kyrko-		Aftonsångspostilla (Utg.: A. Malm-	
handboken	132	berg)	45
<i>Adell, A.</i> och <i>Peters, K.</i> : Tide-		<i>Atchley, C.</i> : On the Epiclesis ...	37
böner för ungdom	175	<i>Björkbom, C.</i> : Titelbladets his-	

	Sid.		Sid.
toria	142	tionsläran	184
<i>Blunt, A. W. F.</i> : What does it stands for?	39	<i>Michaelis, O.</i> : Erlebtes Kirchenlied	34
<i>Bopp, L.</i> : Liturgie und Lebensstil	90	<i>Moser, H. J.</i> : Die Melodien der Lutherlieder	34
<i>Bruce, M.</i> : The science of prayer	138	<i>Nelson, G.</i> : Den västsvenska kristendomstypen	88
<i>Bugge, A.</i> : Kristendommens kunst	94	Några gudliga visor	32
<i>Burger, L.</i> : Die Himmelskoningin	142	<i>Opperman, C. J. A.</i> : English Missionaries	90
Christliche Kunst in der Gegenwart	141	<i>Paulsson, G.</i> : Italiensk renässans	139
<i>Deise, C. G.</i> : Fabelwelt des Mittelalters	140	<i>Peters, K.</i> : Psalmvalslista	73
<i>Gabrielsson, S.</i> : Svenska psalmbokens förnyelse	33	<i>Robertsson, A.</i> : The interpretation of plaintchant	40
—: Nya psalmboken	34	<i>Schubert, Fr.</i> : Von Choral und Orgel	182
<i>Gardell, S.</i> : Gravmonument från Sveriges medeltid	126	<i>Stadener, S.</i> : Vid himmelens port	91
<i>Gennrich, P.</i> : Der Gemeindegesang des Mittelalters	34	<i>Stange, A. och Metternich, W.</i> : Der Bassenheimer Reiter ...	45
<i>Gerke, Fr.</i> : Der Sarkophag des Iunius Bassus	94	Suomen kirkko kuvissa (Lehtonen, A.)	93
<i>Gillet, H. M.</i> : The strong of the relics of passion	93	The Way in prayer	138
<i>Halm, P.</i> : Altdeutsche Kupferstiche	141	<i>Thomas, K.</i> : Lehrbuch der Chorleitung	92
<i>Harding, R.</i> : Origins of musical time	183	<i>Tyrer, J. W.</i> : Historical survey of Holy Week	36
<i>Johner, D.</i> : Grosse Choralschule	35	<i>Weise, G. och Otto, G.</i> : Die religiösen Ausdrucksgebärde ...	186
<i>Kent, H.</i> : Brændpunkter i Reformationstidens Gudstjenestordning	36	<i>Weissenbäck, A.</i> : Sacra musica	138
<i>Klotz, H.</i> : Das Buch von der Orgel	42	<i>Wennervirta, L.</i> : Suomen keskiaikainen kirkkomaalans	44
<i>Kulp, J.</i> : Luthers Leben im Spiegel seiner Lieder	34	<i>Werner, A.</i> : Vår nya psalmbok	33
<i>Lexow, E.</i> : Norske glassmalerier	185	<i>Westin, A.</i> : Kyrkoårets texter II	34
<i>Lindahl, A.</i> : Övningar i modula-		<i>Wiesenhütter, A.</i> : Johann Heermann	34
		<i>Åmark, M.</i> : Uppsala domkyrka ...	185

RECENSERAD MUSIK

	Sid.		Sid.
<i>Adell, A. och Peters, K.</i> : Antifonale till tideböner för ungdom	175	Choralvorspiele, Achtzig (Keller, H.)	43
Allsång	42	<i>Delépine-Renard</i> : Florilege	181
<i>Berg, G.</i> : Hoppas på Herren, Israel	41	<i>Distler, H.</i> : Kleine Orgelchoralbearbeitungen	139
<i>Buxtehude, D.</i> : Ty se han bar allas vår krankhet	176	—: Dreissig Spielstücke	181
		—: Geistliche Konzerte	183

	Sid.		Sid.
<i>Heller, J.</i> : På tacksägelsedagen ...	41	<i>Roman, J. H.</i> : Jubilate	176
<i>Lind, J.</i> : Koralbok	35	<i>Runbäck, A.</i> : Lid och umgäll ...	176
Musikmappe-Kantate 1937	41	<i>Salonen, S.</i> : Nyårsvigilia	42
<i>Møller, Sv. O.</i> : Pensée	43	<i>Sandberg-Nielsen</i> : Preludium	179
<i>Olson, D.</i> : Davids 84 psalm	177	<i>Sandberg, F.</i> : Herre förbarma dig	41
—: Elegisk Fantasi	178	—: O Guds Lamm	41
<i>Olson, D.</i> och <i>Joelsson, A. G.</i> : Förspel till nya koraler	179	<i>Schütz, H.</i> : The Matthew passion	177
<i>Olsson, O.</i> : Kantat vid kyrkoin- vigning	177	<i>Sjöblom, K.</i> : Jerusalem, du högt belägna stad	177
<i>Pepping, E.</i> : O huvud blodigt så- rat	41	<i>Sundblad, H.</i> : Kyrkokantat	177
<i>Raasted, N. O.</i> : Partita over. Av dybsens nød	179	<i>Torell, Hj.</i> : 100 Kanons	182
		<i>Tunder, Fr.</i> : Vår Gud är oss en väldig borg	176
		<i>Åkerberg, H.</i> : Åtta tonstycken ...	43

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Organ för Kyrkosångens Vänner

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV

UTN. KYRKOHERDEN ARTHUR ADELL, LUND

Tidskriften utkommer med 48-sidiga nummer 4 gånger om året, nämligen
i februari, april, september och december.

Red. adr.: *Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.* Exp. adr.: *C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Rt. III. Postgiro 30843.*

Prenumerationspris: i bokhandeln eller direkt från förlaget: kr. 4:50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.

Rabatt vid större annons och vid upprepning av annons i flera nummer.

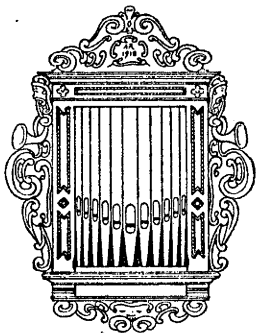
Detta nummer innehåller bl. a.: Intendent *B. Cnattingius*, Linköping: Bibeln och den svenska kyrko-konsten. — Kantor *K. G. Gustafsson*, Gökhem: KSV:s femtioårsjubileum i Skara. — Kantor *Knut Adell*, Ljung: En kyrkas orglar. — Från årets kyrkomöte. — Intendent *B. Cnattingius*, Linköping: Nytryck av *Gustav Vasa-bibeln*. — Domkyrkoorganist *Henry Weman*, Uppsala: Leufstabruksdagarna. — Recen-sioner. — Meddelanden. — Insänt. — Nya orglar. — Bilaga: Kyrkokalender.

Ur Evangelisk Tidegård föreliggå nu:

Antifonale till Kyrkoårets
aftonböner. 3: —

Antifonale till Tideböner
för ungdom. 2: — kr.

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG, LUND.

H. LINDEGREN ORGELBYGGARE — GÖTEBORG

POSTADRESS: KOMMENDÖRSGATAN 12
TELEFONER: BOSTADEN 42638, FABRIKEN 49338

Tillverkar piporglar, som utmärka sig
för hållbarhet o. konstnärlig intonation.
Svenskt, gediget arbete och bästa
material.
Mångårig personlig erfarenhet.

Herman Nordfors & Co. Kyrkorgelfabrik

LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145 Bostaden 592

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruk-tioner och efter fullt tillförlitliga system av såväl pneumatiskt som mekaniskt. Elektr. bälgfläktar insätts med garanti för tyst gång. Ombyggnader, restaureringar av äldre verk utföras omsorgsfullt. Disposi-tioner efter såväl äldre som de nya orgel-principerna jämte kostnadsförslag på be-gäran kostnadsfritt.

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE
Nya Varvet-Göteborg

Tillverkar kyrkorglar
enligt orgelrörelsens
principer.

Utför alla i yrket före-
kommande arbeten.

Bibeln och den svenska kyrkokonsten.

Bibeln var redan under kyrkans första århundrade konstens inspirationskälla. Men varje epok i kyrkokonstens historia har haft sin bestämda inställning till bibelns berättelser, liksom den utvalt vissa karakteristiska synpunkter vid valet av ämnen. Denna inställning visar sig vid närmare påseende sammanhånga med bibelexeges och folklig fromhet. Konsten förtydligar därför på ett stundom ganska överraskande sätt en tidsperiods religiösa anda och tankevärld. Så t. ex. finnes redan i katakombernas bildserier en sammanhängande idé, som tydligt åskådliggör fornkyrkans ande: dess hinsideslängtan och optimism. Endast ett litet antal bibliska berättelser återgivas såsom Noak i arken, Isaks offerande, Moses slår vatten ur klippan, de tre männen i den brinnande ugnen, Daniel i lejongropen och Jonas samt ur Nya Testamentet: Undret med bröden och fiskarna, Lazarus' uppväckande, den lames botande och den gode herden. Den för dessa scener gemensamma idén är: Gud hjälper sina trogna såsom han hjälpt sitt egendomsfolk och så som Kristus hjälpte de behövande. Det är en konst med en viss symboliserande tendens, och detta symboldrag övergiver kyrkokonsten icke helt förrän under nyare tid.

Men från femte århundradet utvecklas en idé, som brukar betecknas *Concordia veteris et novi Testamenti*. Därmed menas en överensstämmelse mellan Gamla och Nya Testamentet på det sätt, att vissa händelser i det förra bebådar och antyder berättelser om Kristus i det senare. Augustinus har kort uttryckt tanken så: *In veteri testamento novum latet, in novo vetus patet*. Teologien från Augustinus till senmedeltidens skolastiker ha nästan helt behärskats av denna *concordia-exeges* med dess »typologier». I Walafrid Strabos *Glossa ordinaria* från 1100-talet finner man den bekvämt tillrättalagda handboken i ämnet.

Innan vi skärskåda denna typologiska bibelkonst på svensk mark, skola vi kasta en blick på de första konstmonumenten med bibliska motiv i vårt land. De utgöras av otympliga reliefer på 1100- och 1200-talets dopfuntar, av vilka de bästa härstamma från Gotland. Mäster Hegwaldrs funt i *Rone* kyrka framställer utom diverse symboliska djur följande scener: Kristi födelse, dopet, konungarnas tillbedjan, korsfästelsen, kvinnorna vid graven och himmelsfärden(?). Som man ser, har konstnären framställt de viktigaste scenerna ur Jesu liv, valda med hänsyn till andra trosartikeln, som vid dopbekännelsen utgjorde huvudmomentet i ceremonierna före dophandlingen. En mera utvecklad ikonografi möter oss i ett verk av Majestatismästaren och Hegwaldr, nämligen funten från Ö. *Eneby* i Östergötland. Bilderna

på cuppan äro följande: Gud förbjuder Adam och Eva att äta av kunskapens träd, Syndafallet, Guds straffdom, Utdrivandet ur paradiset, Adam och Eva får kläder, Adam och Eva arbeta på marken, Kain och Abel offra samt Brodermordet. Som synes en rad genesisframställningar, som syfta på det första människopärets olycka och arvsyndens ankomst till världen, alltså en didaktisk bildsammanställning. Scenerna med Adam och Eva få sin komplettering och sitt förtydligande genom Kain- och Abelbilderna. De senare äro att uppfatta som prototyper till det nytestamentliga frälsningsundret: Abels offer förebildar det nya förbundets eukaristiska offer, och hans död är förebilden för Kristi offerdöd. Utan någon som helst kristologisk scen är här den medeltida försoningsläran framställd på ett monumentalt och enkelt sätt i Anselms av Canterbury anda. Här ha vi alltså ett exempel på bibelbildens användning i dogmatiskt liturgiskt sammanhang.¹⁾

Många av våra romanska kyrkor bevara målningar från samma tid som dopfontarna. De uppenbara — därest de icke äro rent berättande scener utan sammanhang — samma bibelexegetiska ståndpunkt. En intressant motsvarighet till Enebyfunten erbjuder exempelvis målningarna i *Kaga* kyrka nära Linköping. De romanska målningarna från 1200-talet återfinnas här över de på 1400-talet slagna kryssvalven. Runt omkring på korets väggar återges scener ur Kristi barndomshistoria. Över bågen till apsidan, alltså ovanför altarbordet, ses en framställning av Kains och Abels offer. Här utgör placeringen på väggen över altaret en direkt anvisning om det typologiska sammanhanget: det eukaristiska offret, som upprepas i mässan, förebildas i gamla förbundets tid genom Abels offerdöd.

Under följande århundrade utbildas en storslagen mental teologi, som på de franska kyrkoportalerna firat sina triumfer i bildutsmyckning. Dess centrala idé är försoningsläran; Kristus som världens frälsare är huvudbilden, kring vilken allt annat grupperar sig. I vårt land äro några få bevarade ung- och höggotiska målningssviter en svag avglans av den lärdom och konstnärliga prakt, som slösas på bildhuggeri och glasmålning i de franska stifts kyrkorna under 1100- och 1200-talen. Den fullständigaste sviten återfinnes i *Dädesjö*-målningarna. Målningarna i koret saknas, men ha kanske behandlat skapelsen. De nu bevarade målningarna återgiva 12 scener ur Jesu barndomshistoria. I *Edshult* framställes skapelsen och Jesu lidandeshistoria.

Hittills ha bibelns berättelser utgjort text för framställningen. Men vid denna tid — 1300-talet — börja också andra källor inspirera, t. ex. det apokryfiska Nikodemusevangeliet. Man kan samtidigt konstatera ett stigande intresse för madonnan, och *Råda*

¹⁾ De romanska dopfontarnas bildinnehåll och deras sammanhang med dopliturgi kommer att behandlas i en snart utkommande uppsats av författaren.

kyrkas vackra målningar äro de första exemplen på en sammanhängande serie Mariabilder. Här skildras sålunda utförligt hennes himmelsfärd och kröning. Dessa bilders ikonografiska sammanhang har Andreas Lindblom studerat och i detalj klarlagt (*La peinture gotique en Suède et en Norvège*, Stockholm 1916).

De mest omfattande bibliska framställningar från vår medeltid påträffas i ett stort antal kyrkor i Mälardalen. Bilderna härstamma från medeltidens sista århundrade, närmare bestämt från 1440-talet och fram till 1480-talet. Johannes Rosenrod signerade valvmålningarna i Tensta 1437, och Johannes Iwan smyckade Vendels kyrka 1451. Stilens höjdpunkt nåddes av målaren Peter och hans elev, Albert, kallad Albertus Pictor. Den förres bästa arbete finnes att se i Torshälla kyrka och Alberts i Kumla, Kalmar, Ed, Husby-Sjutolft och Härkeberga.

De bibliska scenerna i dessa mästars arbeten utmärkas av en viss enhetlighet beroende på bl. a. gemensamma förebilder. Särskilt Albert har närgånget men med stor konstnärlig kunskap efterbildat träsnitten i »*Biblia pauperum*» samt »*Speculum humanæ salvationis*» och »*Ars moriendi*». Förstnämnda bok, som särskilt en svensk forskare, Henrik Cornell, ägnat ett intensivt studium, innehåller ett antal bilder återgivande händelser ur GT och NT. De äro uppställda efter principen *concordia veteris et novi testamenti*, alltså med typer och antityper. »*Speculum*» är en utvidgning av *Biblia pauperum* med rimmad text och större antal bilder. De flesta av dessa kyrkor äga också målningar med ämne från helgonlegenden (Erasmusbilderna i Sänga), de apokryfiska evangelierna (t. ex. Joachims och Annas historia i Vendel) och t. o. m. folksagor (Burman i Floda).

Ur ikonografisk synpunkt är den bildvärld, som man här stiftar bekantskap med, av mycket stort intresse. Det från *Biblia Pauperum* lånade uppställningsschemat följes tämligen troget i sådana målningssviter som *Almunge* och *Gryta*. I den sistnämnda kyrkan bära profetbilderna i valvsvicklarna språkband med texter (tituli) från fattigbibeln. Utanför den här behandlade konstretsen känner jag endast en målningssvit med en bildanordning, som är direkt beroende av *Biblia pauperum*, nämligen *Lofta gamla kyrkas* målningar. De äro liksom kyrkan förstörda, men kända genom en uppteckning. Här återges några exempel på denna teologiska bildkonst: *Babylonierna fordra Daniels död* — *Kristus inför Pilatus* — *Isabel söker döda Elias*; *Spejarna återvända från Kanaans land* — *Kristi dop*; *Jesu frestelse* — *Syndafallet*; *Barnamordet i Betlehem* — *Saul låter döda offerpräster*; *Judas förräder Jesus* — *Tryphon överfaller Jonathan*.

Denna folkligt inspirerade konst försvann icke med reformationen utan fortsatte under hela 1500- och början av 1600-talet. Men den blir konstnärligt sett enklare, torftigare och allt mindre vanlig. Vad de bibliska framställningarna beträffa är karaktären

oförändrad. Stor betydelse hade illustrationerna i de biblar, som nu spredos. Träsnitten blevo ofta efterbildade och fortsatte långt in på 1700-talet att tjäna som förlagor hos de enkla hantverks- och bondemålarna, som flerstädes fingo pryda kyrkornas tak vid denna tid.

Först under 1600-talet möta vi en konst i kyrkorna, som fått en viss konfessionell orientering. Mest typisk uppträder den på de målade och snidade altarpussatserna, som äro en uppfinning för denna tid.

En viss fantasilöshet och enhetlighet — en uniformitet lik den ortodoxa försoningsläran själf — präglar schemat för den protestantiska altarprydnaden i form av en flera våningar hög uppställning av målning och skulptur. Innehållet i de förra är dogmatiskt upplagt, och framställningen återger nederst nattvarden, ovanför denna bild kommer korsfästelsen, som är uppställningens huvudbild, därefter överst Kristi uppstigande ur graven eller också i skulptur som krönande figur den uppståndne Kristus med segerfanan (*Salvator mundi*). Målningarna äro i regel enkelt hopkomna hantverksalster utförda efter främmande (ofta katolska!) förebilder. Däremot bildar den omgivande skulpturen en livfull och omväxlande ram å dessa målningar. Vanligen intaga tvänne ytterfigurer, profilörer, en betydande plats. Det är Moses — ortodoxiens älskling — och Aron som representanter för gamla förbundet eller också Moses och Johannes döparen, vilka uppträda som Kristi förelöpare. Många konstnärligt värdefulla altarpuppställningar äro komponerade efter detta system t. ex. Ewert Friis' ståtliga altartavlor i Heliga Trefaldighets kyrka i Gävle (1662) och i Kristine kyrka i Falun eller M. Hebels altarpuppställning i Tyska kyrkan i Stockholm med framställning av nattvarden — dopet — uppståndelsen.

Bildernas idéinnehåll är i korthet försoningstanken: Kristi offerdöd, hans seger över döden, och instiftandet av den åminnelSENS måltid, genom vilken försoningen befästes. Men Mosesgestaltens trägna närvaro antyder det olutherska draget i ortodoxiens försoningslära: dess starka betonande av lagens bud och straffets verklighet.

Blicka vi från den dogmatiskt-sakramentalt utformade altarprydnaden till kyrkans tak möter oss en livfull bild av protestantisk folkfromhet. Här är den populära uppfattningen genomförd mera oberoende av teologisk lärdom. Huvudscenerna äro givetvis yttersta domen och helvetet, skildrat med detaljrik sakkunskap. Man får en stark förnimmelse av ortodoxiens kärva rättfärdighetskrav. Rättvisa, vedergällning och straff voro också predikantens mest nyttjade teologiska termer. Eljest ses i andra bibliska framställningar ett mindre lagiskt sinnelag; vördnad och fromhet äro utmärkande drag i denna naiva konstnärsvärld, som mest bestod av enkla hantverkarmålare i städerna.

Denna kyrkotaksmålning stod i sitt flor i Västsverige under

1600-talets slut och 1700-talet och bildar en motsvarighet på protestantisk grund till de senmedeltida kalkmålningarna i Mälardalskyrkorna. Traditionen från den katolska bildtypologien var icke död. Den trivdes ännu och utvecklades i barnslig glädje. Bildutsmyckningen i en hel rad kyrkor äro programmatiskt uppbyggda efter det medeltida typologiska schemat, som vi förut lärt känna. *Torpa* kyrka i Västergötland målades 1760 och 1788 till stor del av hallandsmålaren Ditlof Ross. Takhimmeln's figurgrupper skola symbolisera nådens ordning. Längs kanterna i norr och söder har målats 20 bibelbilder med GT på södra sidan och NT på den norra. Här ses sålunda: Jakobs stege — Jesu födelse; Samuels tjänande — Jesu lärande; Esajas predikan — Jesu predikan; Isaks offerande — Jesu bön i örtagården; Josefs bortsäljande — Jesu förrådande; Jeremias dom — Jesu dom; Davids död beslutes — Jesu död beslutes; Kopparormen — Korsfästelsen; Jonas utspys ur valfiskens — Jesu uppståndelse; Elias himmelfärd — Jesu himmelfärd. Slutligen målades kortaket med små bilder till Herrrens bön. Typerna och prototyperna känna vi igen från *Biblia pauperum*. Andra sådana bildframställningar finnas i Säve kyrka på Hisingen, Romeled och Skepplanda i Västergötland. Den märkligaste av alla dessa dekorerade kyrkor är *Habo*, en naiv men storslagen kopia i trä efter en stenkatedral. Målningarna äro emellertid i mindre grad bibelbilder än illustrationer till katekesen med framställningar av sakramenten, Herrrens bön, tio Guds bud m. m.

En rent allmogemässig motsvarighet till dessa kyrkodekorationer möta oss i de *målade bonaderna* från Sydsverige och Dalarna. Ur ikonografisk synpunkt äro de förstnämnda de mest intressanta. Bildframställningen är strängt begränsad till julkretsens evangelietexter — det var ju endast under julhelgen, som dessa prydnader hängdes upp i stugan. De utgöra julhögtidens festkalender. På en bonad av Klemet Håkansson (verksam i Urshult i Småland under senare hälften av 1700-talet) ses de visa och fåvitska jungfruarna, Jesu födelse, heliga tre konungar samt Herodes. Dessa motiv gå igen i flertalet småländska bonader. Vanlig är också framställningen av bröllopet i Kana, som ur heortologisk synpunkt är av intresse i sammanhang med jul och epifanias. Egendomligt nog föres också domsöndagens text till julkretsen. Kan det vara ett minne från äldre kalendariebilder?

Stilistiskt kunna de äldsta bonaderna härledas ur kyrkmålningar; de bevara också en viss kyrklig prägel i motsats till dalabonaderna. De senare, som ha utforskats av Svante Svärdström, upptaga mera enstaka bibliska motiv. Han har lyckats konstatera ett stort antal förlagor i form av träsnitt ur bilderbiblarna, Gustaf Vasas 1541 och Gustav Adolfs 1618, figurbibeln av år 1777 o. s. v., vidare Hübners *Bibliska berättelser* samt Müllers pietistiska *Kärlekskyss* (1750). Man ser sålunda bonader med sådana ämnen Salomos dom i en rättviksmålning 1794, Jesu intåg i Jerusalem, Den förlorade so-

nen, Jesus sover i skeppet, Pauli omvändelse o. s. v. Bonaderna från Småland och Dalarna äro en äkta protestantisk konstprodukt. De förverkliga Luthers ofta citerade uttalande om bilder (i *Passionalen*): »Ty aktar jag det icke för ont om man målade sådana historier och sentenser för ögonen och uppväcktes därav till Guds rätta fruktan och till tro på honom».

Under de småländska bonadernas senare blomstringstid infaller *Pehr Hörbergs* verksamhetstid. Som upphovsman till nära hundratalet altartavlor i mellersta och södra Sverige är han det protestantiska Sveriges produktivaste kyrkmålare. På ett enastående sätt förmådde han med enkla medel anpassa bildframställningen efter folkligt uppfattningssätt, och med sin gammaldagstro och barnsliga fromhet framstår han som den idealiske kyrkmålaren i en tid, som eljest icke var någon kyrklig nydaningstid.

Den svenska 1800-tals konsten hade mycket liten kontakt med kyrkan och fann sällan vägen till den konstnärliga inspirationskälla, som bibeln utgör. En konstnär som *Karl Plageman* är den enda svenska motsvarigheten till de tyska nazarenerna, som med Italiens renässansmåleri för ögonen ville pånyttföda den religiösa konsten. Han är eklektiker liksom hans yngre samtida *Gotthard Werner*. Redan dessa namn vittna ju om det armod, som utmärker religiös konst från förra seklet till våra dagar. Klassicismens konstlära tvingade konstnären till återgivande av en idealskönhet, som icke möjliggjorde någon personlig tolkning. Realismen återigen var starkt bunden vid en materialistisk syn, som hindrade djupare själslig uppfattning, och som stannade vid en skildring av endast livets yttre verklighet. Denna realism är ett starkt utmärkande drag i *Julius Kronbergs* rätt talrika bibelbilder såsom Jesus välsignar barnen, Den barmhärtige samariten, Jesu himmelfärd eller hans kupolmålningar i Adolf Fredriks kyrka med huvudscenerna ur Jesu liv. Hans målning Kristus in Gloria i Strängnäs domkyrka eller skisser till kupolmålning i Lundadomen uppenbarar samma yttre vederhäftighet och samma inre tomhet. *Gustaf Cederströms* Kristus utdrivande en ond ande är en produkt av samma tidsanda. Kristus är så »verklig» som möjligt, men icke någon ledsagare till himmelsriket och icke heller någon överbringare av eviga värden. Det är Strauss' och Renaus Kristustolkning som återspeglas i konsten. Som illustrationer ha Kronbergs och Josephsons framställning av David och Saul blivit populära.

I våra dagar ha många försök gjorts att höja denna religiösa konst ur dess materialistiska bundenhet. Det största och kanske mest aktningvärdade försöket har gjorts av *Olle Hjortzberg*, som också vågat sig på det väldiga försöket att dekorera en bibel, Gustav V:s bibel. Bland hans talrika kyrkodekorationer hinna vi blott nämna Engelbrektskyrkans kormålningar som det mest typiska alstret av hans hand. Som vanligt hos konstnären sammanhållas bilderna av en ledande idé, som här fått bli det gammalprotestan-

tiska temat fall och återlösning. Vi se bilder av det första människoparet och dess utdrivande ur paradiset, korsfästelsen och slutligen änglar ledande en man och en kvinna in i paradiset. En enklare och därför mera övertygande och ännu i dag mera gripande bildsvit återfinnes i samma kyrkas stuckreliefer av *Tore Strindberg*. Han har återgivit följande scener ur Jesu liv: Födelsen, Jesus predikar, Intåget i Jerusalem, Nattvarden, Nedtagandet från korset, Uppståndelsen och Jesu avsked. Av dessa äger Nattvardsbilden en kraft och en enkel monumentalitet, som knappast någon annan biblisk framställning i våra dagar.

Att här gå in på den i regel likgiltiga konstproduktion, som odlats i samverkan med arkitekter vid kyrkorestaureringar, skulle vara tämligen fruktlöst. Ett enda undantag, ett lysande undantag, skall nämnas, nämligen värmländningen *Tor Fagerkvist*. Hans behandling av religiösa, bibliska motiv utmärkas av en stor frihet mot bibelordet. Han har något av Rembrandts varma, mänskligt syftande medkänsla och dramatiska begåvning. Hans formspråk äger — i synnerhet i de senare målningar, som han visade på sin utställning i Stockholm i september i år — en stark koncentration med en obönhörligt genomförd förenkling i färg och rörelse. Det är intet tvivel om, att vi i Fagerkvist äga en konstnärsbegåvning av stora mått. Om han bleve mera uppmärksammad genom beställningar från kyrkorna, skulle han säkerligen komma att skapa fullödiga bibliska framställningar, som samtidigt vore uttrycket för vår tid och dess inställning till bibeln. Ett i svensk kyrkokonst märkligt alster, som här icke får förbigås, är *Märta Afzelius* vävnadssvit i Linköpings domkyrka. Den skildrar i tre stora bonader skapelsen, och skildringen är sammanhållen av den första trosartikeln som ledande idé. Lika personligt självständig som Fagerkvist är Märta Afzelius också ett stort och rikt löfte i svensk kyrkokonst.

Bengt Cnattingius.

Kyrkosångens Vänners femtioårsjubiléum i Skara.

Skara stiftskrets av KSV är landets äldsta. Den firade sitt femtio-års-jubileum den 12 sistlidne oktober.

En novemberdag år 1887 voro några präster samlade i Härlunda komministergård, då förslag framkom från kyrkoherden O. Elfman i Lidköping att bilda »En prästerlig sångförening för att öva och utföra andliga sånger.» Ur Josephsons sångsamling »Zion» och ur handskrivna samlingar hämtades till en början repertoaren. Sångledare var komministern i Händene, sedermera prostén G.

T. Lundblad. I september år 1888 hade man den första övningen i sockenstugan i Skara. Lundblad skriver:

»Aldrig förgäter jag vår första övning. Den begyntes och avslöts — liksom våra följande — med bön om Guds helgande närvaro och välsignelse. Och vi kände nog litet var, att vårt anspråkslösa företag var något ej blott »til Lyst». Sången gick till en början mycket ojämnt, var både hård och utan nyansering — ungefär som prästerna brukar »mässa». Det var ju också så ovant att sjunga andliga hymner, och de valda sångerna voro för de flesta alldeles okända. Men rösterna voro friska och fylliga; något av studentsångens disciplin fanns kvar; och — det bästa av allt — ett varmt och livligt intresse besjälade alla och växte alltmer under övningens lopp. Vi kände, att detta var något, som kunde lyfta våra sinnen och hjärtan uppåt, på samma gång som vi ömsesidigt funno vänskapens band knyta sig allt fastare omkring oss. Så instruerade vi varandra och övade oss timme efter timme med all flit, och jag fann till min glädje, att jag småningom lyckades få in allt större jämnhet, uttrycksfullhet och själfullhet i den lilla körens sång. Med ett ord — det var tydligt, att vi kunde och borde fortsätta.»

Den 19 februari 1889 var kören samlad till övning i Lidköping, då förslag framkom, »att söka verka för den kyrkliga sångens lyftning inom stiftets församlingar», och man antog namnet *Kyrkosångens Vänner*. I april stadgades, att »Sällskapetets ändamål är att dels själv öva kyrklig sång dels i sin mån verka för den kyrkliga sångens flitigare övande och rikare utveckling inom församlingarna». I augusti framträdde kören offentligt vid prästmötet i Skara och anordnade ett »sångföredrag» om den »rytmiska unisona psalmsången» enligt prostens Petterssons koralpsalmbok. Kören sjöng vid detta tillfälle även fyrstämmiga högtidshymner. Lundblad skriver:

»Naturligtvis väckte det hos allmänheten en viss nyfikenhet och delvis undran, att 'prästerna skulle sjunga'. Folk strömmade till från alla håll; somliga närvarande bönder hade rest långa vägar. Den upplåtna delen av domkyrkan (hon stod då under restauration) var fullpackad med åhörare. Aldrig förgäter jag, vad jag kände av djup rörelse, när våra sånger ljödo genom valven, tolkande frälsningens gudomliga storverk och härliga slutmål. Ord och toner gingo ur hjärtan och trängde till hjärtan. Man lär ha sett tårar i mångas ögon. Så fingo vi litet var en mer än vanligt mäktig förnimmelse av vilken hög och skön betydelse den heliga sången har, framför allt när den ljuder i Guds gårdar.»

Den prästerliga kören röntes förstas efter detta första uppträdande stor uppmärksamhet och fick uppmaningar från skilda håll att »komma och sjunga.»¹⁾

¹⁾ Man får dock ej föreställa sig, att denna koncert med sitt program av fyrstämmiga sånger och unisont utförda »rytmiska» koraller var för dåtidens

Detta var själva starten. Vad som sedan hänt, huru Centralkommittén bildades år 1892, och vad män sådana som Norén och Morén uträttat i och genom Sällskapet, behöver inför denna tidskrifts läsekrets ej närmare beröras.

Beträffande Skara-kretsen må nämnas, att med 1913 års utgång stora förändringar skedde. Då ombildades kören till en blandad kör och sånganföraren G. T. Lundblad avgick, följt tre år senare av ordf. O. Elfman. De, som sedan övertogo ledningen, voro kyrkoherde G. Helander, ordf., och kyrkoherde D. Lindholm, sånganförare. Då de år 1932 slutade, valdes till ordf. kyrkoherde G. Sandzén och till sånganförare komminister E. H. Cederbom.

Kören har nu omkr. femtio aktiva medlemmar. Sällskapet har under de senare åren alltmera funnit sig bäst uppfylla stadgar-
nas (antagna vid centralkommitténs sammantr. i Skara den 8 nov. 1893) bestämmelser »att i evangelisk-luthersk anda höja församlingarnas gudstjänstliga liv» genom att i stiftets kyrkor hålla s. k. koralstunder. Därvid förekommer orgelmusik såsom orgelkoraler och koralpartitor, flerstämmig körsång, psalmföredrag och övning med församlingen i koralång. Sådana koralaftnar ha ofta avslutats med en kort predikan och en tidebön enligt evangelisk tidegård.

Avsikten med dessa rader är främst att hugfästa, huru själva jubileumsdagen, den 12 oktober 1933, firades i KSV-s födelsestad, Skara.

Dagen inleddes med högmässa i domkyrkan, varvid KSV-kören sjöng Te Deum. Biskop Ljunggren predikade och hade som text valt Psaltaren 92:1—4: »Det är gott att tacka Herren och att lovsjunga ditt namn, du den Högste, att om morgonen förkunna din nåd, och när natten har kommit din trofasthet, med tiosträngt instrument och psaltare, med spel på harpa.» Till ett rätt Guds lov hör att på tonernas vingar nalkas honom, som vill, att

människor något alldeles unikt och aldrig förut upplevat. Här och var finnas kyrkokörer i landsorten, som firat högre jubileer än 50-års. I »Kyrkosångsförbundet» nr 7 1937 läses t. ex. om Ryda (Skara st.) sångkörs 75-årsjubileum. Om denna kör vet man, att den före år 1880 sjungit Voglers Hosianna i fyrstämmig sättning under ledning av klockaren o. folkskolläraren Anders Gustafsson. Kören sjöng också under många år i kyrkan fyrstämmiga koraler. Vid inövandets tillåt dir. ej (för undvikande av profanering) att psalmtextern sjöngs, utan i st. sjöng man sifferskriften. T. o. m. i kyrkan lär man någon gång glömt sig och sjungit siffror! År 1880 blev organisten Jonas Lönngren ledare för kören. Ur repertoaren från början på 80-talet kan anföras: Åra av Lotscher, Måste och av törnen av Stenhammar, Integer vitae av Flemming, Helga natt av Beethoven m. fl. Redan på 1880-talet reste »Blinde Anderssons kvartett» omkring i Skara stifts kyrkor och konserterade.

Påståenden i pressen, med anledning av KSV-jubileet, att »gudstjänstens berikande med flerstämmig sång hade sitt ursprung från prästerna i de olika stiftet; den första begynnelsen kom från Skara stift» torde fördenskull behöva synas i sömmarna. Jmfr t. ex. förordet till P. J. Cronhamns år 1848 utgivna koralbok o. mässa, där det omnämnes, att sången för mansröster på senare år så tilltagit i odling, att de flesta landsförsamlingar ägde en sångkvartett!

sångens och musikens ädla gåva skall användas i Hans tjänst. Guds majestät kunna människorna endast styckevis fatta, men musiken är ett av de välsignade hjälpmedel, varigenom vi kunna tränga upp mot det högsta. Sången och musiken ha fördens skull alltid haft sin givna plats i den kristna gudstjänsten. Till Guds ära och till Hans rikets uppbyggande i världen må vi använda dem. Vi, Skaparens förnämsta verk, böra vara liksom försångare i den väldiga universella kör, vars lov höjes till den Eviges ära.

Liturger voro hovpredikanten Otto Hermansson i Skövde och kyrkoherden Titus Lawenius i Finnerödja. Vid orgeln tjänstgjorde domkyrkoorganisten Ivar Widéen. Han spelade som postludium en egen komposition, en fuga ur kantat vid Vadstena kyrkas jubileum.

I Skara nya församlingshem samlades man sedan och Skarakretsens ordförande, kyrkoherde Gustaf Sandzén, visade sig under sitt hälsingsanförande vara »a plain speaker». Talet var rikt på s. k. poänger och — interludier. Så sjöngs till Ivar Widéens ära hans Västgötasång, och biskop Eklund, vilken var inbjuden men förhindrad närvara, samt KSV-ordföranden biskop Aulén hyllades genom avsjungandet av Fädernas kyrka med kompositören vid orgelharmoniet.

Biskop Aulén höll så ett föredrag om det pågående koralarbetet. Han tackade först för välkomsthälsningen och betygade Skara stiftskrets, som är den äldsta i riket, sin tacksamhet för vad den uträttat i kyrkosångens tjänst. — Koralbokskommitténs första uppgift var att anskaffa melodier till de psalmer i nya psalmboken, vilka ej kunde sjungas på redan förefintliga, vidare att framlägga musik till de hymner, som finnas å nr 601—612, ett synnerligen maktpåliggande arbete, som ej är löst i en handvändning. Genom att en utgallring i gamla psalmboken skett med 140 nummer, ha en hel del koralmelodier även försvunnit. 31 melodier försvinna. Många av dessa äro sådana, att man ej behöver sakna dem, sade tal. Ett undantag var ps. 159 i gamla psalmboken, vars melodi försvinner med psalmen. I många fall är det en lättnad för koralboken, att dessa svåra melodier komma bort. 1920 års koralbokskommitté utförde ett utmärkt arbete, och talarville här med eftertryck framhålla detta, då en av dess ledamöter, direktör Widéen, var närvarande. Tiden, då denna koralbok kom till, var en brytningstid på kyrkosångens område, man fick experimentera sig fram, nu har man fastare linjer att gå efter. I 1921 års koralbok finnas en rad melodier, som ej i nämnvärd grad kommit till användning vid gudstjänsten, vilket den förda psalmstatistiken visar. Och ha dessa melodier ej förut sjungits, så kommer detta ej heller att ske i framtiden. 35 melodier i den gamla koralboken ha uteslutits. Därmed föreligger dock ej behov att skaffa lika många nya. 22 psalmer kan sjungas på andra kända melodier. Därmed skulle nyanskaffning böra ske för 13 psalmer; en del av dessa nya melodier har man funnit i koralboks-

litteraturen. Huvudanledningar till anskaffande av nya melodier äro, att nya psalmtexter ej kunna sjungas på någon redan förefintlig melodi, att ersättning bör ske av melodier, som ej äro brukbara. Melodier, som äro hårt belastade, böra erhålla omväxling, så att ej alltför många psalmer i koralboken sjungas på samma melodi. Tal. ansåg i frågan om alternativa melodier, att dessa böra vara så få som möjligt. Uteslutna alternativ äro 128 a, och 128 b kommer att genomgå en förändring. Nummer 302 a uteslutes, och 302 b har undergått en rytmisk omarbetning och blivit så att säga en »städad» koral. Nummer 72 får en ny melodi. Den förutvarande melodien kommer på 340 i stället. Psalmerna 252 »Låt nya tankar tolka Kristi bud» erhåller ny melodi, likaså psalmerna 533, 534. Paul Nilssons psalm nummer 129 får en mycket ljus och glansfull melodi och blir ett värdefullt tillskott för våra pingstkoraler.

Frågan om de s.k. sångmelodierna är brännande. Koralbokskommittén har fått mottaga många skrivelser både från enskilda och sammanslutningar, att dessa skulle bevaras. Till denna fråga har kommittén intagit en positiv hållning. Man har dock menat, att de ej heller borde få genomgå någon bearbetning, varken rytmiskt eller melodiskt. Till detta har kommittén en avvikande mening. Många koraler ha under tidernas lopp bearbetats — melodiskt och rytmiskt. Och tal. ansåg, att dessa melodier ej härutinnan borde utgöra undantag. Dock för den yngre generationen ha sångmelodierna ej samma värde. Vi leva nu i tredje generationen efter dessa sångers tillkomst. I 10 fall stå dessa sångmelodier ensamma, i 9 däremot hava de alternativ.

Angående rytmen och harmoniseringen har man i stort sett följt 1921 års koralbok. I vissa fall har utjämning skett t. ex. i nummer 67 och 138. Tretakten har, när den förekommer för mycket, blivit tung, och därför har i detta fall utjämningar skett. Psalmerna 24 »Allena Gud i himmelrik» har omrytmiserats. Få psalmer ha erhållit blandad takt. Den fyrstämriga harmoniseringen med not mot not är förhärskande. Kyrkotonarterna äro så stiltroget som möjligt behandlade. Därefter finga de närvarande under talarens ledning genomsjunga nya melodier till psalmerna 129, 432, 398, 6, 319, 59, 265, 204, 492, 534.

Efter middagen samlades man åter i församlingshemmet, då först telegram upplästes från ärkebiskop Eidem, biskop Eklund m. fl. Kyrkoherde Sandzén gav en historik över Kyrkosångens Vänners verksamhet under de femtio åren. Tal. nämnde om många, rika personliga minnen från Kyrkosångens Vänners verksamhet och dröjde med tacksamhet och vördnad inför minnet av stiftarna och flera av de äldre medlemmarna, vilka alla nu äro borta.

Därefter framförde hovpredikanten Paul Nilsson Västergötlands Körförbunds lyckönskan till Kyrkosångens Vänner och önskade fortsatt rik, välsignelsebringande verksamhet.

Enligt programmet följde så diskussion över ämnet »KSV-s

framtidsuppgifter». Kyrkoherde Gunnar Nordquist talade här om Sällskapetets verksamhet under de gångna femtio åren och riktade tankarna på framtiden.

Stiftarna hade uppställt det målet att höja församlingarnas gudstjänstliga liv. Något annat kan ej heller för framtiden bliva målet, än att sången och musiken får tjäna gudstjänsten och bliva på sitt sätt en förkunnelse. Talaren ansåg, att behov alltmer gjort sig gällande för en centralisation av verksamheten, en kyrkosångsskola eller ett kyrkomusikaliskt institut. Här kunde fortbildningskurser givas för både präster och organister. Kyrkan måste snart nog ordna detta viktiga område — kyrkomusiken och kyrkosången. Frågan om kyrkomusikernas både utbildning och lön behöver snart få en lösning. Vi behöva en central för denna verksamhet, där allt kan inrymmas. Kyrkosångens Vänners uppgift blir att arbeta på att få detta. Huvudsaken är, att vi få, vad vi behöva. Var sedan detta kyrkomusikaliska institut kommer att förläggas, blir en fråga i andra hand. Talaren nämnde Varnhem såsom en lämplig plats. Här finnes kyrklig tradition, ett naturskönt läge, en helgedom, om vilken det sagts, att den är den skönaste norr om Alperna. Talaren framkom med det förslaget, att stiftskretsen toge upp frågan till behandling och sedan inlämnade en motion i ärendet till centralkommittén, när den sammanträder i Stockholm nästa år.

Stiftskretsen beslöt därefter att hos Centralkommittén motivera om, att denna måtte upptaga frågan om ett kyrkomusikaliskt institut till behandling.

På kvällen samlades man sedan till jubileumskoncert i domkyrkan. Programmet, som dirigerades av Skara-kretsens sång- och orkesterchef Erik Cederbom, upptog som sig bör både gammalt och nytt. Det stora numret var Ivar Widéens nykomponerade Mässa för blandad kör, violiner och orgel, vilken nu uppfördes f.f.g. Här är ej platsen att recensera verket, men så mycket bör sägas, att vissa partier av Mässan utgöra det starkaste i fråga om kyrkomusik, som kompositören skapat. Kyrkosångsrörelsen har här fått emottaga ett verk, som kommer att förbliva.

Biskop Aulén höll vid koncerten ett tal över Uppenbarelse-bokens 7:9—17. Ur detta tal må anföras följande tankar. Allt som finns på jorden är dömt att försvinna. Endast om sången och musiken veta vi, att den skall finnas i evighet. Kyrkans musik är icke självändamål, den har alltid en tjänande uppgift. En kyrkomusiker må besinna Wallins ord i första psalmen »Ej större mänskofunder Och jordiskt känslspråk De helga sabbatsstunder, De höga föremål». Om kyrkomusiken så underordnar sig, blir den något mer än ett uttryck för våra hjärtan, mer än ett uttryck för gemenskap: den blir lovprisning av Gud. Kyrkomusikens hemlighet är tonernas lovprisning.

Kyrkosångens Vänners jubileumsdag avslöts kl. 10 på kvällen

med Completorium i domkyrkan. Kyrkoherde Paul Melin officierade, och en växelkör sjöng Mikaeli-completoriet. Menighetskorallerna sjöngos utan orgel.

Koncerten och det i denna inlagda biskopliga talet bliva helt säkert de längst bestående minnena från jubileet. En situation från KSV-ordförandens genomgång av de nya korallerna med den store teologen vid orgeln omgiven av sångarna torde också hos mången kyrkomusiker bevaras som en märklig minnesbild. Denna syn, én nu för tiden sällsynt syntes av lärdom, ingav en känsla av trygghet och framtidslöften. Kanske kommer vår Kyrkans ledning att nu mer än tillförne ägna Musica Sacra och dess utövare intresse och omvårdnad?

K. G. G.

En kyrkas orglar.

Ett stycke kulturhistoria

Relativt tidigt fick Ljungs kyrka i Linköpings stift ett orgelverk. Åran därav tillkommer främst den framstående prosten i Ljung, Andræas Duræus. Efter framgångsrika studier i Uppsala blev han 1710 director musices vid Linköpings gymnasium och kollega vid trivialskolan därstädes år 1713. Han prästvigdes 1717 och tillträdde kyrkoherdebefattningen i Ljung 1723. Orgelverk saknades då i Ljungs kyrka, och den musikaliske prosten önskar få kyrkan »beprydd med ett skönt orgelverk». Vid probsteting den 12 aug. 1739 gjordes sålunda följande överenskommelse: »Såsom kyrkan, Gudilof, till alla delar nu färdig är med stapel och klockor, har i år ingen kyrkjobyggnad waret. Utan socknemännen åtogo sig nu i stället för bygningsmarken, af hwart matlag, gifwa 1 D:r kopp:mt i bygningshjelp till orgelwärket, så snart det färdigt blifwer. Alle Torpare låfwade ock thertill gifwa sina 8 öre kopp:mt ock thertill gifwa sina 8 öre kopp:mt äfwen Ryttare och Soldater.»

Det var ingen klåpare församlingen anlitate vid orgelbygget. Uppdraget att sätta upp en kyrkorgel gavs åt en av stiftets främste orgelbyggare, Jon Wistenius. Denne var född 1700 i Wist församling i Östergötlands län. Sedan han under åren 1726—1738 studerat orgelbyggeriet i utlandet »erhöll han tillika med Hedlund och Strähle 1741 Kongl. Resolution at wara Orgbyggare, samt blev bofast i Linköping. Han har efter egen berättelse byggt 96 »Orgwerk» såväl i städer som på landsbygd i Östergötland, Småland, Västergötland, Södermanland och Halland. Bekant är den

ännu i bruk varande kyrkorgeln i Älvestad, Linköpings stift, vilken på ett förnämligt sätt restaurerades förra hösten.

Ljungs kyrkas räkenskapsbok (Större Special) för år 1739 upp-
tager följande »nödvändiga utgifter: d. 8 maji 200:—, d. 7 okt.
100:—, d. 14 nov. 200:— daler till orgelwäcket». Därmed var
emellertid ej kyrkorgeln till fullo betald. Den betingade ett pris
av 1,684 daler. »Såsom kyrkjan icke war mächtig at betala all den
dryga omkostnaden, som på Orgelwäcket gjordes, som besteg till
en summa af Dr 1,684:12 församlingen icke war i stånd at utan
sin byggningsdaler, något vidare sammanskott, i år härtill gjöre,
nödgedes man till Orgelbyggares Herr Ionæ Vistenii betalning för
kyrkjans räkning 1740 d. 15 Junii taga till låns af arfcassan som
i Ljungs kyrkjokista insatt är dr 180:—, item d. 20 augusti af herr
inspectoren Liljeblad på Ljung dr 748:16, som jemte räntan å 6
pro cento af kyrkjan betalas skall, så fort penningarna insamlas
kunna.» Som redan nämnts gjordes vid probsteting d. 12 augusti
1739 en överenskommelse att ett sammanskott till byggningshjälp
vid uppförandet av orgel skulle göras. 1740 års räkenskaper upp-
tager följande inkomster:

»Sammanskott till orgelwäcket:

Af Socknemännen	85:13
Torpare, ryttare och soldater	13:—
Barn och tjänstefolk	30:16
Wälborna fru Gjöding på Säby	36:—
	164:29
Pastor själf härtill gifvet	57:—
	Dr 221:29

En liten anteckning i räkenskaperna är särskilt värdefull för den som intresserar sig för orgelns stämmor. Vilka dessa voro kan efter allt att döma ej med visshet sägas. Det är därför av ej ringa intresse att läsa nedanstående uppgift: »Den 11 juli 1742 erhöi Herr Directeuren Wisten i discretion för then skänkta stämman Qvinta Dena kallad 60 dr.»

Till denna orgels utsmyckning hörde tre änglabilder och »öfriga sirater». Det var bildhuggaren Nils Österbom i Norrköping — skaparen av den vackra predikstolen i Linköpings domkyrka — som svarade för detta. Snickeriarbetena på orgellåktaren utfördes av klockaren Sven Simonsson, Ljung.

Med hjärtat överfullt av tacksamhet att ett nytt skönhetsvärde tillförts kyrkan kunde prosten »then 17 augusti 1740 ordentliga inviga» orgelverket. Vid denne prosts död yttrade biskop Rhyzelius i Linköping vid gravsättningen i Ljungs kyrka: »Med hwad flit och trohet Salige Herr Probstén förestätt Kyrkjoherd-Embetet — samt probstaembetet — thet kunna ej allenast hans

åhörare intyga... utan dessa bägge Herrens Tempel (Ljung och Flistad) kunna jämväl therom witna, hwilka genom Hans föranstaltande blifwit försedda med stora Fenster, Predikstolar, ett Orgelwerk, Klockor, samt åtskillig slags skrud och prydningsar.»

I omkring 60 år var denna ur klangsynpunkt säkerligen vackra och förnämliga orgel i bruk. Den hade förmodligen stått kvar än i dag i Ljungs kyrka, om den ej härjats av elden, då kyrkan i början av 1800-talet brann ned. Vid kyrkans återuppbyggande 1808 förmådde ej församlingen anskaffa någon ny kyrkorgel. Det kom en tid, då församlingssången ej längre beledsagades av orgel-spel.

I Widgrens beskrivning över Östergötland, tryckt i Linköping 1817 finnes följande uppgift: »Orgelverk (i Ljungs kyrka) saknas, sedan det gamla genom Branden, blifwit förstördt.» Joel Tjellander skriver i sin matrikel för organister, utgiven år 1856: »Ljung har orgel 6 st. uppsatt 1834 av C. W. Hjelm.» Det måste därför antagas, att kyrkan åren 1808—1834 stått utan orgel, vilket vid denna tid ej var så säreget. Enligt orgelbyggarterminologi har alltså församlingens klockare Hjelm byggt den andra kyrkorgeln i Ljungs kyrka. Organisten Carl Hjelm (f. 1808, d. 1842) var klockare i Ljung under åren 1831—1842. Ovan nämnda uppgift att Hjelm byggt orgeln synes ej kunna styrkas. Sockenstämmoprotokollen för Ljung från denna tid ha nämligen intet att förtälja om anskaffandet av piporgel till Ljungs kyrka. Att en orgel uppsattes i kyrkan år 1834 framgår dock bl. a. av följande protokoll vid extra sockenstämma 14/12 1834 par. 2: »Likaledes blef öfverenskommet att Orgeltramparen såsom lön skulle till Jul erhålla En kaka bröd af hvarje matlag i Socknen, samt dessutom årligen få en Collect och ur Kyrko-Cassan 1 Rs 16 (skilling) till skor.» Uppenbart är att då man fann sig föranlåten att bestämma lönen till orgeltramparen, det måste finnas en orgel i kyrkan.

Hjelms orgel var på 1890-talet en känslig och besvärlig orgel. Andragen voro obekväma. De voro försedda med »skåror», vilka efter utdraget måste vara nätt och jämt synliga, varken mer eller mindre, för att stämman skulle fungera. Och som skårorna voro placerade olika långt in på de olika andragen, visade också samtliga dessa olika längd, då de voro i tjänstgöring. Etiketterna över andragen hade fallit bort. Man vet ej med visshet vilka stämmor, som fanns i orgeln. Men en principal fanns, kanske även någon gedakt och oktava. Touchen var oerhört tung. Spelbord saknades, varför organisten satt med ryggen vänd mot altaret.

Denna orgel borttogs år 1897. Några orgeldelar finnas ej kvar. Enligt kyrkostämmans beslut skulle orgel säljas. Några pipor ha dock legat kvar i det s. k. bälghuset, vilket härom året försvann, då plats måste beredas för en elektrisk fläkt. Från bälghuset gick förr en trampa genom väggen in till läktaren.

Den tredje kyrkorgeln i Ljung byggdes av A. V. Lundahl, som studerat orgelbyggarkonsten i Tyskland. Pneumatiska orglar voro

vid denna tid en nyhet, och det var vanskligt att bygga orglar, ett faktum som församlingen nogsamtidigt skulle få erfara. Lundahl kunde ej bemästra svårigheterna med pneumatiken — allt var ju nytt och oprövat inom detta område — inte ens tyskarna hade tillfredsställande genomarbetat det nya systemet. En besvärlig detalj på den Lundahlska orgeln visade sig snart den s. k. Viktoria-väderlådan vara. Den var försedd med skruvar längs med lådan, vilka reglerade lufttillförseln till de i väderlådan befintliga membranerna. Då såväl skruvar som membran voro mycket känsliga för temperaturväxlingar, och den obetydligaste förändring hos dem var tillräcklig att framkalla störningar, hände det ofta, särskilt vintertiden, att en ton blev stum eller började hyla. Ett dylikt fel kunde avhjälpas endast genom att under predikan, då ju organisten var ledig, leta reda på den mot den strejkande tonen svarande skruven och skruva upp eller ned, beroende på om tonen var stum eller hylande. Orgeln blev slutligen sämre än den gamla. Så även ifråga om pedalen, som fått för spröda fjädrar. Dessa kunde springa av mitt under orgelspelet, och när manualspelet upphörde, ljöd ofta någon ton från pedalen. Då gällde att hastigt få upp tangenten, som låg nere. För att höja den tillgreps t. ex. en tändstickslåda, och så fick man då äntligen tyst.

År 1907 fick Eskil Lundén i uppdrag att ombygga Lundahlska orgeln. Den ombyggnaden genomförde han med glans. Den framstående orgelkännaren fil. d:r Bertil Wester yttrade efter en provspelning av Lundéns verk år 1935: En orgel med vacker klang, som gör intryck på en och en orgel med utvecklingsmöjligheter. Orgeln var enmanuallig med följande stämmor: Borduna 16', Salicional 8' (lånade bas av Gamba), Rörflöjt 8', Fleute harmonik 8', Gamba 8', Principal 8', Oktava 4', Oktava 2', Trumpet 8', i pedalen Subbas 16' (transm. av Borduna 16'), Violoncell 8' (transm. av Gamba 8'). Fyra fasta kombinationer funnos: p, mf, f och tutti.

I akt och mening att göra denna orgel ännu tjänligare för gudstjänstbruk och så långt möjligt förläna den god och ädel kyrkoton ombygges den nu av Firma Orgeltjänst, Uppsala (ingenjör Bo Wedrup), varvid flertalet av orgelns stämmor bibehållas i sitt gamla skick. Gamba blir dock Kvint $2\frac{1}{3}'$, Borduna en Gedakt 8', Flöjt harm. en Flöjt travers 4'. Fyra nya stämmor komma till nämligen Mixtur $1\frac{1}{3}'$, Blockflöjt 4' samt Valtflöjt 2', varjämte pedalen får en självständig stämma: Subbas 16'. Orgeln blir 2-manuallig. Vid ombyggnaden har insatts cirka 400 nya pipor.

Den nya orgeln invigdes vid gudstjänsten söndagen den 13 november.

Lover Gud i himmels höjd! Varje själ till honom böjd,
Varje stämma glad och from, Love i hans helgedom.

Lover honom allan stund Högt och utav hjärtans grund.
Ljuvt bland helga sängers tal Klinge harpa och cymbal.

(Sv. ps. 11:1, 3.)

Knut Adell.

Från årets kyrkomöte.

Det 21 Svenska kyrkomötet har varit samlat i Stockholm under oktober—november månader.

Ur liturgisk synpunkt har det dominerande ärendet varit diskussionen omkring handboken. Till ledning för våra läsare meddelas här, efter tillgängliga tidningsreferat, en översikt över de viktigaste frågor, som förevarit vid kyrkomötet och vilka kunna anses falla inom denna tidskrifts intressesfär.

Kyrkohandboken.

Kungl. Maj:t begär kyrkomötets yttrande över det av ärkebiskop Eidem i februari avgivna förslaget till revision av den svenska kyrkohandboken. Till förslaget har fogats en sammanfattning av de kyrkliga myndigheternas utlåtanden över förslaget och vidare omnämnes Sveriges religiösa reformförbunds framställning med krav på uppskov med frågans lösning.

Biskop Brilioth föreslår i motion begäran hos K. M:t att vid den fortsatta bearbetningen av handboken, som kan komma att företagas, särskild uppmärksamhet måtte ägnas frågan om nattvardsmässans revision med hänsyn till önskemålet att »Sanctus» måtte återfå sin plats i anslutning till prefationen, och övergången till instiftelseorden förmedlas av en på lämpligt sätt formulerad bön. Motionären framhåller att sammanhanget mellan inledningen till lovsången (»ja, sannerligen är det tillbörligt») och själva lovsången (»helig») har utbrutits. Frånvaron såväl av nattvardsbön som av nattvardsförmaning har medfört en kännbar tomhet i liturgien, där nu knappast något tillfredsställande uttryck ges för de kristna nattvardstankarnas rikedom. Det har allt mer kommit att te sig som ett önskemål att det ursprungliga sammanhanget i nattvardsmässan kunde återställas också i den svenska liturgien.

Beredningsutskottet giver i sitt utlåtande uttryck åt sin stora erkänsla för det förslag till revision av den svenska kyrkohandboken, som avgivits av ärkebiskopen. Det är tacknämligt att såsom utgångspunkt för handboksrevisionen ett förslag blivit framlagt, som utarbetats av en enda person. Visserligen måste det betraktas såsom hart när otänkbart, att ett dylikt förslag skulle kunna utan vidare accepteras. Det är icke desto mindre en utomordentlig förmån att förslaget, därigenom att uppdraget anförtrots åt en enda man, kunnat få en enhetlighet, som torde ha varit utesluten, därest uppgiften från början lämnats åt en kommitté.

En granskning av det framlagda förslaget visar, att dess upphovsman med aldrig svikande lojalitet följt de direktiv för en handboksrevision, som givits av kyrkomötet. Förslaget präglas sålunda å ena sidan av en starkt pietetsfull hållning till den svenska kyrkans liturgiska tradition i dess samband med det allmän-

kyrkliga liturgiska arvet och å andra sidan av strävandet efter att förläna ritualen levande kontakt med det pulserande religiösa livet samt att giva omedelbara, enkla och tillgängliga uttryck för det budskap de ha att frambära. Höjd över allt beröm är den utomordentliga noggrannhet in i minsta detaljer, som kännetecknar förslaget i dess helhet.

Det är utskottets bestämda mening att genom detta förslag högst betydande värden kunna tillföras den svenska kyrkans gudstjänstliv. Detta gäller såväl i fråga om handboksförslagets innehåll som i fråga om formulärens språkliga dräkt. Innehållet har berikats genom ett antal nya ritual (såsom särskilt ritualerna för den högtidligare formen för nattvardsgudstjänst, för högtidligare morgon- och aftongudstjänst samt för söndagsgudstjänst på annan plats än i kyrka), genom ett flertal nyttillkomna böner samt genom det omsorgsfulla urvalet av bibeltexter. Omarbetningen av äldre liturgiska texter visar skarp blick för den nuvarande handbokens svagheter. De nya moment, som tillförts handboken, utmärka sig för bibliskt innehåll och stark samling kring det centralt uppbyggliga. Utskottet vill i detta sammanhang tacksamt erkänna, att utskottet, även i de fall då det funnit skäl att avvika från de i förslaget framlagda formulären, merendels anslutit sig till och kunnat bygga på det tankeinnehåll, som förelegat i förslaget.

Vad den språkliga dräkten beträffar ha enligt utskottets mening i många fall högst betydande förbättringar åstadkommit. av särskild vikt är att det konstlat retoriska, som på åtskilliga håll förekommer i den nuvarande handboken, fått vika för en enklare, klarare och personligt varmare stil. Samtidigt har förslaget sökt och i stort sett också lyckats bevara den högtidlighet, som hör liturgiska formulär till. De nya böner och ritualtexter, som tillkommit, präglas i regel av ett värdigt och stämningsskapande ordval. Särskilt förtjänstfullt är det arbete, som nedlagts på att underlätta förståendet genom längre perioders upplösning i enklare satsbyggnader, om än, enligt utskottets mening, förslaget i detta strävande stundom gått längre än önskvärt varit. Utskottet vill slutligen giva sitt erkännande åt den översiktliga uppställning, som här givits handboken.

Med anledning av vad som här anförts vill beredningsutskottet som sin mening uttala, att det framlagda förslaget synes väl ägnat att utgöra grundvalen för den slutliga lösningen av frågan om handbokens revision. I det följande har utskottet i huvudsak sökt registrera de punkter, i fråga om vilka en överarbetning syntes önskvärd. Beträffande ritualen för högmässa, barn gudstjänst och vigsel samt Litanian har utskottet funnit ändamålsenligast att i tryck meddela så vitt möjligt fullständiga formulär. I många fall har utskottet ansett sig kunna framlägga direkta förslag till ändringar eller formuleringar, i andra åter nödgats inskränka sig till

att uppdraga riktlinjer för det fortsatta arbetet eller frambära allmänna önskemål.

Domkapitlet i Västerås har i sitt utlåtande över det framlagda förslaget bland annat givit uttryck åt den önskan, att det fortsatta revisionsarbetet borde präglas på en gång av mera varsamhet och mera vidsynthet. De grundsatser, som lett beredningsutskottets arbete, stå i viss samklang med detta önskemål. Utskottet har å ena sidan i icke så få fall, där förslaget infört ändringar, förordat återgång till nu gällande formuleringar. Å andra sidan har beredningsutskottet vid flera tillfällen intagit en mera obunden hållning än förslaget till den nuvarande handbokens formulär och ordningar. Så har utskottet dels framburit önskemål om vissa andra gudstjänstordningar än de i förslaget förekommande och dels beaktat vikten av att vissa dogmatiska uttryck, som för många försvåra tillägnelsen av trosinnehållet, ersättas med rent religiösa.

Utskottet har icke haft möjlighet och finner det icke heller nödvändigt att på varje enskild punkt motivera de förslag, som utskottet framlagt. Beträffande vissa i det följande gjorda förslag, där beredningsutskottet ansett motivering vara påkallad, har sådan givits i anknytning till respektive förslag. Några inledande anmärkningar må emellertid här införas rörande frågorna om språkbehandlingen, om alternativa liturgiska formulär och om handbokens indelning och typografiska anordning.

Vid sitt bedömande av förslagets språkliga utformning, redan i korthet berörd, har utskottet väsentligen kunnat biträda de principer och allmänna riktlinjer, som i dess bilagda motivering finnas angivna. Förslaget ger uttryck åt en strävan att låta vår kyrkas liturgiska högtidsspråk framträda med bevarad äkthet, att samtidigt vinna en, ur nutidens synpunkt önsvärd, större naturlighet i fraseringen och en missförstånd uteslutande enkelhet i uttryckssättet; men även och icke minst att i ökat mått bereda utrymme i ritualen för tonfall av varmare, mera personlig känsla. Utskottet kan härvidlag endast betyga sin fulla anslutning till förslagets ledande tankar. Att på bästa sätt avväga dessa var för sig viktiga, men icke alltid samverkande moment kan helt naturligt i åtskilliga fall innebära svårigheter. Det kan enligt utskottets mening icke bestridas, att understundom väl särpräglade ord införts eller innehållsmättade och pregnanta ord ersatts av mera färglösa. Det är emellertid i klart medvetande om nyss åsyftade svårigheter som utskottet har gått att taga ställning till ett förslag, som i så hög grad bär prägeln av självständig stilkonst och genomtänkta grundsatser.

Bland avvikelserna från förslaget i utskottets eget yttrande kommer måhända främst i åtanke en grammatisk-stilistisk kategori, som i allmänhet aktualiserar frågan om lämpligheten av större fyllighet eller större koncentration i det använda uttrycket. Det gäller konstruktioner av typen »Vi tacka dig för att...», »Bered oss till att...», »Giv oss alla nåd till att...» o. s. v. men även en del andra vändningar med avrundande eller utfyllande »småord», nu, så, all m. fl. Enligt utskottets mening ernås dock i dylika fall oftast en starkare verkan genom uttryckets sammandragning till överensstämmelse med äldre

liturgiskt språk, helst som ingenstädes någon tvekan om rätta meningen lär behöva uppstå. I ovanstående exempel kursiverade ord och åtskilliga med dem jämförliga föreslås alltså skola utgå.

Även utskottet omfattar den i förslagets bilagda motivering, uttalade åsikten, att en ny svensk kyrkohandbok icke bör skatta åt en arkaiserande tendens. Dock vill utskottet i fråga om ett mindre antal hävdvunna och lättförståeliga, från nutida språkskick avvikande uttryck förorda ett bibehållande av äldre ordasätt som t. ex. »på detta rum», icke: »på denna plats». Övervägande skäl synas tala för att i vigselformuläret bevara det välkända, innehållsrika »vårdtecken». Å andra sidan har det i utskottets tanke stundom varit angeläget att i klarhetens intresse gå ett steg längre än förslaget, på bekostnad av ålderdomliga ord eller vändningar, för vilkas rätta uppfattande nutida språkkänsla ofta erbjuder hinder och där till och med vanhelgande missförstånd kunna inställa sig. Det viktigaste fallet är ett uttryck i andra trosartikeln, för vilket hänvisas till en särskild motivering [»genom den Helige Andes kraft född av jungfrun Maria»].

Liksom i förslaget är fallet, har utskottet ej ansett full konformation med 1917 års svenska kyrkobibel nödig eller önskvärd. Av detta skäl vill utskottet utöver förslaget bibehålla exempelvis »frid av Gud, vår Fader», icke »frid ifrån Gud, vår Fader».

Andra avvikelser, som visserligen medfört konsekvenser av formell art, ofta i anslutning till ordalagen i nu gällande handbok, men vilkas motivering främst varit av saklig art, torde i detta sammanhang ej behöva närmare beröras.

I det framlagda förslaget finnes infört ett mycket stort antal liturgiska alternativ. Dessa hava uppenbarligen tillkommit av olika anledningar. Till en del ha de sitt upphov däri, att förslaget, i anslutning till därom uttalade önskingar, velat förorda en utsträckt användning av de-tempore-principen. Flertalet alternativ ha andra, växlande orsaker.

Utskottet, som behjärtar vikten av att gudstjänsterna präglas av kyrkoårstidens karaktär, finner det önskvärt, att de-tempore-principen tillämpas i något större utsträckning än nu är fallet. Det måste sålunda betraktas såsom en avsevärd vinst att förslaget infört prefationsböner för de olika kyrkoårstiderna. Det förefaller dock utskottet vara tvivelaktigt om verkligen de-tempore-principen bör komma till användning i så hög grad som här föreslagits. Det synes utskottet som om den nämnda principen borde tillämpas endast i sådana fall, då formulären på ett naturligt sätt kunna vinna anknytning till respektive kyrkoårstider. Någon sådan anknytning ha, enligt utskottets mening, knappast de alternativa formulär, som föreslagits för syndabekännelsen och den allmänna kyrkobönen. Beredningsutskottet vill i dessa fall avstå från att tillämpa de-tempore-principen samt föreslår en efter andra grunder gjord fördelning av de alternativ, som utskottet önskar bibehålla.

Vad övriga i förslaget införda synnerligen talrika alternativ beträffar synes det utskottet vara önskvärt att minska deras antal. Utskottet instämmer i denna punkt med vad som i utlåtandena över handboksförslaget från olika håll gjorts gällande: att alltför talrika alternativ äro ägnade att grumla handbokens enhetliga karaktär. I åtskilliga fall torde för övrigt förekomsten av alternativa formulär knappast vara liturgen till någon hjälp och ännu mindre böra påyrkas i frihetens namn — det gives utan tvivel fall då det i stället är befriande för

liturgen att få hålla sig till ett enda formulär. I överensstämmelse med vad här sagts har utskottet sökt företaga en inskränkning av förslagets alternativa formulär. Utskottet skulle vid ännu något tillfälle, såsom t. ex. särskilt i fråga om de ord, som i jordfästningsritualen skola brukas vid mullpåkastningen, gärna ha velat avlysa alternativ. Detta har emellertid på grund av förefintlig meningsskiljaktighet inom utskottet icke varit möjligt.

Utskottet anser, att man bör bibehålla den i förslaget föreliggande indelningen av kyrkohandboken i: Första delen Den allmänna gudstjänsten: Andra delen Dop, Konfirmation, Enskilt skriftermål, Sjukas nattvardsgång, Vigsel, En moders tacksägelse, Jordfästning; samt Tredje delen Invignings- och Vigningsakter.

I Första delen Första kapitlet bör, enligt utskottets mening, ordningen mellan de olika formerna för Högmässa ändras sålunda, att Högmässa med nattvard sättes först. Ordning för julotta bör införas.

Inom Första delen, Andra kapitlet torde följande ändringar lämpligen böra göras. Morgonböner vid ottesången under särskilda kyrkoårstider få sin plats omedelbart efter Ottesång. Inledande växelsånger vid högmässan på högtidsdagar böra liksom Vi prisa dig (Laudamus) och Nicenska trosbekännelsen införas på sina platser i Högmässans ritual. Ingångs- och gradualpsalmer vid högmässan överföras till evangelieboken. Böner för prästen vid högmässans begynnelse, då han träder för altaret, samt Böner och förböner under särskilda förhållanden kunna lämpligen tillika med böner ur En liten bönbok och andra böner, som kunna anses behövliga, exempelvis böner för prästen i sakristian före gudstjänsten, sammanföras till en särskild Altarbönbok. Då efter dessa omflyttningar endast Litanian och Högtidsböner vid högmässa återstå av ifrågasvarande kapitel, torde överskriften böra ändras till Särskilda kyrkoböner.

I ett bihang till kyrkohandboken torde böra, i enlighet med från skilda håll framställda önskemål, införas anvisningar och i vissa fall fullständiga liturgiska formulär för gudstjänster av mera tillfällig art och frivilliga vigningsakter. Anvisningar böra sålunda lämnas rörande kyrkmässa, firande av Gustaf Adolfs-minnet och andra fosterländska högtider, gudstjänst vid mottagning i domkyrka av biskop, som icke blivit vigd i sin stifts kyrka, gudstjänst för ungdom, gudstjänst för idrottsfolk, matutin, vesper, completorium, passionsgudstjänst utan predikan samt minnesgudstjänst (exempelvis då en död icke återfunnits vid drunkning eller då någon dör och begraves i främmande land). Dessutom kunde här införas anvisningar för inställande i församlingen av kommunister, kyrkovärd, organist, kantor, klockare, församlingsdiakonissor och församlingssystrar. Samtliga dessa akter måste vara frivilliga.

I fråga om den typografiska uppställningen synes det utskottet önskvärt att, för tydlighetens skull, olika alternativ icke tryckas i spalter bredvid varandra utan efter varandra. För att större klarhet och konsekvens måtte kunna vinnas samt upprepningar undvikas, anser utskottet, att i kyrkohandbokens början böra införas Allmänna anvisningar rörande Kyrkoåret, Högtidsdagar och Den allmänna gudstjänsten. Noter böra så vitt möjligt undvikas och de särskilda anvisningar de innehålla lämnas omedelbart före den akt de avse eller det liturgiska moment de beröra.

Debatten.

Biskop Aulén började sitt anförande med några tacksamhetens ord, dels till ecklesiastikministern, som satt saken i gång, dels till ärkebiskopen, vars utomordentligt värdefulla arbete med dess starka bibliska förankring lagt en fast grund för den fortsatta revisionen. Utskottet har i samförstånd försökt föra arbetet vidare, och när revisionen föres i hamn av nytillträdande personer, hoppas vi att de visserligen icke skola känna sig bundna men likväl utföra sitt uppdrag i anslutning till utskottets riktlinjer och önskemål.

Även biskop Brilioth framförde sin tacksamhet för ärkebiskopens förslag, vilket mer än tidigare präglats av vidsynt kunnighet. Vår svenska gudstjänst har varit mera bunden än andra. En ökad rörlighet behöves, som dock icke får urarta till löslighet; den enskilde prästens meningar få icke undertrycka Guds ord. Jag ifrågasätter om icke inom samma fasta ram kan ges utrymme åt såväl en liturgiskt något rikare och en puritanskt enklare gudstjänst. Till tolerant övervägande vill jag också framföra några andra önskemål. Vissa dagar, speciellt långfredagen, borde i högre grad präglas av bottanken. Vid högmässa med nattvard borde textvalet vid vissa tillfällen vara fritt. Man bör se till, att kvällsgudstjänster av övervägande musikalisk karaktär icke få mera antikvarisk än gudstjänstmässig karaktär. Tal. slutade med en förhoppning att det fortsatta arbetet måtte föra handboken ytterligare ett steg närmare idealet.

Professor Ahnlund: Det har på senare tider betonats, att handboksrevisionen bör ske varsamt. Den kristna gudstjänstens texter och formulär få icke flyttas om som kulisser i en from tablå. Starkast tala de, när bekännelsen otvunget kan framföras med traditionens röst. Det har funnits tider, då ett så lyckligt förhållande varit allmänt i vårt land, men också genombrottstider, då gamla former fått vika för nya. Vår tid är varken det ena eller det andra. I utskottets betänkande framhålles vikten av att »vissa dogmatiska uttryck, som för många försvåra tillgången av trosinnehållet, ersättas med religiösa». Kyrkan måste taga hänsyn till de människor, som av ett inre behov dragas till henne, men som icke ha så lätt att med vaket samvete finna den rätta andakten i templet. Även för deras del kan man tala om de stilla i landet. De börja mer och mer utgöra en kärna av kyrkfolket, och ofta finner man dem i främsta ledet inom församlingsarbetet. Tal. gjorde icke några särskilda yrkanden, men nämnde några punkter. Det vore önskvärt att få ett alternativ till den för trånga tydningar utsatta distributionsformeln vid nattvarden. Beklagligt är att icke enighet vunnits om ett enda mullkastningsformulär; det bör icke misstänkas att kyrkan begagnar sig av olika teologiska nyanser vid detta för alla gemensamma tillfälle. Många känna sig bortstötta av dopritualets inledningsord, där borde tacksägelsen få komma fram. I fråga om konfirmationen bör man undvika varje formulering, som kan uppfattas som ett tvång, utan inre håg, till nattvardens begående. I fråga om den apostoliska trosbekännelsen hade tal. de största sympatierna för orden »vilken är kommen av helig ande, född av jungfrun Maria».

Rektor Göransson i Kalmar förordade i fråga om trosbekännelsen alternativet »kommen av den helige ande». Biskoparnas vïgning borde ske i deras egen kyrka.

Biskop Ljunggren uppehöll sig huvudsakligen vid begravningsritualet. Inför döden äro alla lika, och prästen, som talar å kyrkans vägnar, bör icke an-

vända mer än en formel. Den hittills brukade lider av en viss oklarhet och för tankarna i ensidig riktning mot det kroppsliga. Förslagets andra alternativ (»Av jord är du kommen. Jord skall du åter varda. Jesus Kristus är uppståndelsen och livet») är den bästa lösningen.

Biskop Andræ utvecklade sin reservation i fråga om dopritualet. Tanken på att det lilla barnet är en varelse, som står under syndens våld och genom dopet befrias därifrån, är icke något som passar för moderna föräldrar, när de bära sitt lilla barn till dopet. Vi måste göra upp, och göra det ordentligt, med denna föreställning. Det föräldrarna vilja uttrycka vid detta tillfälle är tacksamhet. Visserligen är inte varje barn välkommet, men finns det inte någon annan, som kan tacka, så bör kyrkan göra det. Ett litet barn är en gåva för var och en, som möter det, en gåva så stor att vi vuxna inte äro värda att ta emot den.

Kontraktsprost Thölen i Göteborg hade tidigare röstat mot ändringsförslag, därför att det hade gällt partiella ändringar. Nu röstar jag för förslaget, därför att det gäller en lösning i ett sammanhang.

Rektor Björkquist i Sigtuna anslöt sig till utskottets krav på nytt konfirmeringsritual. Konfirmationen bör icke övervägande utgestaltas som en förberedelse till den första nattvardsgången. Helst borde ett besinningens uppehåll inläggas mellan konfirmation och nattvardsgång. Med anledning av önskemålet att i ett bihang till handboken få ritual för särskilda gudstjänster betonade tal., att vår kyrka inte bara är en folkkyrka utan också ett missionsfält. Högmässan är mera uppbyggande än missionerande. Kyrkan måste söka finna andra gudstjänstformer, som mera oförmedlat gå nutidsmänniskan in på livet. Det levande ordet och förkunnelsen betyda visserligen mest, men även dessa gudstjänstformer böra få sin liturgiska utformning.

Kontraktsprosten Nordberg i Gammelstad ifrågasatte däremot lämpligheten av ett längre bihang med allehanda gudstjänstformulär. Handlanden Jansson i Göteborg vände sig bestämt mot ändringar i trosbekännelsen, syndabekännelsen och allmänna kyrkobönen. Kontraktsprost Bolling i Stora Tuna anslöt sig i fråga om mullpåkastningen till det andra alternativet.

Friherrinnan Gunni Hermelin berörde frågan om dopritualet. Vid konfirmation, dop och jordfästning når kyrkan strängt taget alla människor. I dessa stunder är människans hjärta ofta mycket vekt. Det vore sorgligt, om hon då hade det intrycket, att det kyrkan bjuder endast är en ceremoni. Vid dopet är en moder fylld av tacksamhetens känslor. Föräldrarna äro tacksamma icke blott för att barnet kommit till utan också för att det får överlämnas i kyrkans händer. De känna också ansvar och ångest för det onda, som kan möta detta barn. Kyrkan bör understryka både tacksamheten och ansvaret. Låt oss försöka komma ifrån dopen på barnbördshuset och på pastorsexpeditionen. Oftast är därvid fadern icke närvarande, ibland icke ens modern. Detta bör kyrkan rätta, och barndopet bör få helgd igen. Svenska folket har namn om sig att kunna festa. Men det har glömt konsten att hålla högtid, och därigenom ha vi blivit fattigare än någonsin.

Domprost Svenæus i Karlstad vände sig mot förslaget till ändring av mullpåkastningsformeln. Våga vi förkunna påskevangeliet, yttrade han, böra vi också vid graven kunna tala om uppväckandet på den yttersta dagen. Biskop Block instämde men biskop Ljunggren försvarade ändringsförslaget, bl. a.

därmed att den gamla formuleringen lägger alltför stor vikt vid kroppens uppståndelse.

Under slutanförandena instämde folkskolinspektör Gralén med professor Ahnlund med utgångspunkt från att kyrkan bör ta hänsyn till vad som nu rör sig ute bland folket och icke endast till prästerna och kyrkfolket. Rektor Lagerström i Själevad ansåg, att högmässan är för lång och de formulerade bönerna tröttande för ungdomen. Fru Lutteman framförde en önskan om mera utrymme för den tysta bönen.

Efter debattens slut biföll kyrkomötet utskottets förslag, som går ut på att handboksförslaget skall granskas och överarbetas av särskilda sakkunniga för att därefter på nytt föreläggas kyrkomötet.

Evangelieboken.

Biskop Andræ föreslår i en motion begäran att k. m:t ville snarast möjligt låta verkställa en varsam revision av nu gällande evangeliebok. Motionären framhåller att då kyrkomötet i en nära framtid torde komma att anta en ny kyrkohandbok, som i visst hänseende kan komma att kräva omarbetning även av evangelieboken, och då kyrkomötet 1936 hemställt om förslag till ökning av den till densamma fogade lilla bönboken, torde redan yttre, praktiska skäl tala för att samtidigt frågan om en överarbetning av evangelieboken tages under övervägande. Även sakliga skäl göra det önskvärt att den nu gällande evangelieboken underkastas en varsam revision.

Det kan visserligen fastslås, framhåller motionären, att en allmän och stadgad mening inom kyrkan kräver att det nuvarande kyrkoåret och dess perikopsystem i allt väsentligt bibehållas oförändrat. I själva verket torde denna historiskt framvuxna ordning, som har det levandes omväxling och rikedom, även skänka bättre möjligheter för en av tidsförhållandena påkallad fortsatt inre utveckling och anpassning än ett efter rationella grunder tillskapat nytt kyrkoår. En sådan nyskapelse komme nämligen ovillkorligen att bygga på dogmatiska synpunkter och värderingar, som tämligen hastigt åldras och mista sin aktualitet och giltighet. Kring kyrkoårets texter, främst kring de gamla evangelietexterna har uppstått en psalmdiktning och en homiletisk litteratur av stort, endels omistligt värde för gudstjänst och förkunnelse. Slutligen får man icke heller förbise värdet av att vi i dessa texter äga en stor del av den allmänneliga kyrkan. Ändringar i serien av evangelieperikoper böra icke företagas utan synnerligen starka skäl. Endast i tre fall finnes anledning att överväga en ändring.

Det har ofta framhållits att texten på andra söndagen i advent om människosönens ankomst utgör en mindre lämplig dubbling av domsöndagens tema. Lika ofta har anmärkts som en påfallande brist att vi icke under advent äga någon söndag särskilt ägnad åt förberedelsen i Israel och de gammaltestamentliga Messiaslöftena.

Av bekanta historiska skäl har under de första söndagarna i fastan hopats texter, som behandla demonutdrivningar. Av dessa borde den på tredje söndagen i fastan utbytas mot annan text. Midsomardagen ville redan 1823 års evangeliebokskommitté göra till »det som den naturligtvis bör vara och redan är i lantmannens föreställning: en kristlig sommarhögtid». Den senare utvecklingen har ytterligare understrukt detta önskemål. Här funnes en möjlighet att bereda plats i kyrkoåret för texter om Guds storhet i hans skapelseverk, ett moment som nu helt saknas. Det förefaller ur alla synpunkter lämpligare att förlägga Johannes Döparens dag till någon av de båda sista adventssöndagarna.

Motionären framhåller slutligen att en revision, som utginge från grundsatsen, att de gamla epistlarna böra bibehållas i så stor utsträckning som möjligt, säkerligen kunde i åtskilliga fall genom en omflyttning av texterna åstadkomma ett bättre sakligt sammanhang. En ur innehållssynpunkt lämplig avrundning eller förkortning av en episteltext, där så kan finnas påkallat, skulle icke innebära något brott mot allmänkyrklig tradition. Det bör slutligen övervägas om icke ett något större antal texter ur gamla testamentet, särskilt ur psaltaren, borde få plats i vår epistelserie. Av kollektbönerna behöva åtskilliga en språklig revision och i vissa fall kunde övervägas om icke lämpligare böner kunde upptagas ur kyrkans rika förråd.

— Rektor Nyman i Umeå föreslår revision av evangelieboken, vid vilken skulle övervägas möjligheten och lämpligheten av att införa i evangelieboken en ny årgång högmässotexter som ge en sammanhängande och fulltonig framställning av biblisk kristendom.

Debatten inleddes av biskop Andræ: Den tid är förbi, då man skulle rätta verkligheten efter förnuftet. Det är bättre att rätta förnuftet efter verkligheten. Kring de gamla evangelierna har växt upp en rik andlig kultur, och vi få inte göra oss urarva hela denna stora rikedom. Detta hindrar emellertid inte att förändringar alltjämt inträffa. Nu är det visserligen så att prästerna oftast uppbjuda all sin djupsinnighet och lärdom, när det gäller att försvara det som förefaller det sunda förnuftet mindre lyckligt. Jag har naturligtvis respekt för detta djup och denna lärdom, men jag menar att man bör tänka också på den som är gäst i templet. Bifall till utskottet.

Biskop Rodhe: Tiden torde vara inne för ett fullföljande av de intentioner som evangeliebokskommittén hade. Jag tillstyrker därför en varsam revision av evangelieboken och tror att en sådan icke kommer att vålla någon oro i kyrkliga kretsar. Bifall till utskottet.

Kyrkoherde Hellerström, Djursholm, framhöll att det på vissa håll finns en stark önskan att intet ingrepp skall ske i evangelieboken. En revision bör ske synnerligen varsamt.

Folkskoleinspektör Lundström, Ludvika: Kyrkfolket har knappast någon starkare önskan om en revision. Vad som anförts av motionären synes dock visa att vissa ändringar behövas. Bifall till utskottets förslag. Kammarherre von Hofsten, Jula: Det bör bli större överensstämmelse mellan vad som rör sig i

sinnena i våra dagar och texterna. Bifall till utskottets hemställan. Rektor Björkquist, Sigtuna, talade för att midsommardagen bibehölles som Johannes Döparens dag.

Biskop Brilioth förklarade sig ha en viss förkärlek för det irrationella i kyrkoåret och önskade att annandag jul fortfarande får vara Stefanusdagen. Frih. Lagerfelt, Malmslätt, hade gått med på utskottets förslag, emedan revisionen skall vara varsam. Omflyttning av evangelietexterna bör undvikas.

Folkskoleinspektör Gralén, Hudiksvall, ansåg att det behövs en revision av texterna på midsommardagen och annandag jul.

Böndagarna.

Biskop Rohde föreslår i en motion anhållan hos K. M:t om utredning i syfte att anpassa böndagarna efter det nuvarande kyrkolivets krav. Han framhåller att böndagarna icke förmått göra sig gällande som inslag i kyrkoåret i den utsträckning som syftet varit. Tvärtom kan man konstatera att böndagarnas ställning i det allmänna medvetandet har försvagats särskilt under de senaste decennierna.

Kyrkomötets första utskott har avstyrkt biskop Rodhes motion om utredning angående anpassning av böndagarna efter det nuvarande kyrkolivets krav.

Utskottet delar motionärens uppfattning av böndagarnas ställning i det allmänna medvetandet utan tvivel är svag och att varje åtgärd, som kan vidtas för att stärka den, därför är i hög grad tacknämlig. Vilka »det nuvarande kyrkolivets krav» äro har motionären emellertid icke närmare angivet.

En förändring av den nuvarande förordningen i fråga om böndagarna skulle kunna tänkas ske på följande sätt: 1) Omgestaltning av själva sättet för böndagarnas firande, 2) Utvidgning av antalet böndagar, 3) Indragning av en eller ett par böndagar och 4) En annan tidsfördelning av böndagarna under kyrkoårets lopp.

Den första möjligheten skulle kunna realiseras t. ex. genom återgång till det ursprungliga bruket att förlägga böndagarna till någon vardag eller ge dem en annan liturgisk dräkt. Något sådant torde motionären emellertid näppeligen ha åsyftat. Någon vägande invändning mot böndagarnas firande som söndagar torde icke kunna anföras, och någon rikare liturgisk utgestaltung kan icke anses vara av nöden.

Den andra möjligheten torde ej heller vara lämplig och knappast vara motionärens mening.

I fråga om den tredje möjligheten torde det stå klart att den första och fjärde böndagen ha sådan karaktär och slagit så djup rot i det allmänna kyrkomedvetandet att ett avskaffande av någon av dessa är uteslutet. Detsamma torde även gälla den tredje böndagen.

Återstår då endast reformationsdagen, och motionären synes närmast ha ansett att denna böndag skulle kunna avskaffas. Utskottet måste bestämt avråda från en dylik åtgärd. Den lutherska

kristenheten trängs i våra dagar från skilda håll. Ett allt starkare fördjupande i vårt lutherska arv är därför högeligen av nöden, och utskottet anser det vara synnerligen värdefullt att det finns en särskild högtidsdag, på vilken allt Sveriges kyrkofolk tacksamt besinnar vad vi erhållit genom vår lutherska reformation.

Den fjärde möjligheten avser att böndagarna skulle få en annan fördelning. Utskottet framhåller, att det ankommer på Kungl. Maj:t att på förslag av vetenskapsakademien bestämma tiden för de olika böndagarnas firande. Innan vetenskapsakademien avger sitt förslag brukar den emellertid låta det granskas i fråga om tidpunkten för dagarnas firande kan alltså framläggas för Kungl. Maj:t efter förhandlingar mellan ärkebiskopen och vetenskapsakademien, utan att kyrkomötet behöver skriva till Kungl. Maj:t.

Kyrkomötet avslög motionen.

Barn gudstjänster.

Herr Lysander m. fl. motionerar om beredande av möjlighet att utbyta högst två högmässor om året mot barn gudstjänster:

Tillstyrktes av kyrkolagsutskottet och bifölls av Kyrkomötet.

Allmänt skriftermål.

Biskop Ljunggren och herr Berglund motionerar om viss ändring i lagen innefattande ändring i gällande stadganden om allmänt skriftermål; så att tillstånd av konsistorium icke skall behöva inhämtas för att skriftermål med skriftetal skall kunna för rättas under högmässan vid nattvardens firande i samband med högmässan. Tillstyrktes av kyrkolagsutskottet och bifölls av kyrkomötet.

Liturgiskt-musikaliska fortbildningskurser.

Andra tillfälliga utskottet har med anledning av motion av rektor Lagerström i Själevad föreslagit, att Kungl. Maj:t för att stödja det inom kyrkan pågående arbetet för att främja församlingssången och kyrkomusiken må bevilja anslag till liturgiskt-musikaliska fortbildningskurser för präster och kyrkomusiker. Ett starkt behov av sådana kurser anses föreligga.

Andra tillfälliga utskottet tillstyrker och anser uppenbart att ett starkt behov av sådana kurser föreligger. Kyrkomötet biföll framställning.

Detta beslut innebär ett glädjande erkännande från kyrkomötets sida av det kyrkomusikaliska fostringsarbete, som nu pågår.

Organist- och klockarvalen.

Med anledning av motion av pastor primarius Widner m. fl. föreslår kyrkolagsutskottet utredning i sådant syfte att besvär över förslag till sådana organist- och klockarbefattningar, som ej äro förenade med folkskollärartjänst, må kunna anföras innan valet ägt rum.

Framställningen bifölls.

Klockarboställen.

Kungl. Maj:t begär kyrkomötets godkännande av de av årets riksdag antagna ändringarna beträffande ändrad disposition av klockarboställena m. m., avseende en definitiv avveckling av naturaavlöningsystemet för klockare och organister samt regler för boställenas framtida förvaltning, och rörande ändringar i boställsordningen.

Propositionen bifölls.

Under debatten framhöll prof. Nygren i Lund behovet av bättre ekonomiska villkor för klockare och organister.

Med denna frågans lösning sammanhänger den betydelsefullare om slutlig och allmän reglering av kyrkomusikernas avlöningsförhållanden. Man må hoppas att den initiativkraftiga ecklesiastikministern skall kunna föra också den till sin definitiva lösning.

Nytryck av Gustav Vasa-biblen.

På Malmö Ljustrycksanstalt har i år utgivits i facsimil Gustav Vasas bibel av år 1541. En oerhörd omsorg har nedlagts på reproduceringen, som åstadkommits genom speciell fotostatering av ett original exemplar i Lunds universitetsbibliotek, varefter ljustryck tagits av de fotostatiska negativen.

Gustav Vasas bibel är vår första svenska bibelöversättning, som vore värd ett särskilt kapitel. Här kunna vi endast ingå på den typografiska och konstnärliga sidan av arbetet. Tryckare var Jörgen Richolff d. y. från Lübeck, som tryckt Nya Testamentet 1526 under sitt första uppehåll i Sverige. År 1539 återkom han till Stockholm efter en längre tids vistelse i Tyskland. Sättningen började redan 1539 och avslutades 1541, då den distribuerades och då Richolff återvände till Lübeck, där han dog 1573.

Vår första tryckta bibel är en vacker foliant på 762 blad. Till tryckningen importerades från Lübeck särskilda stilar, vilka voro nya i Sverige på den tiden: vackra schwabackstyper för texten, sirliga frakturtyper för rubriker och rika anfanger i fraktur och renäsansstil.

Folianten prydes med ett antal träsnitt, vilka också importerades från Tyskland. Titelbladet består av ett stort träsnitt framställande en portal samt Kristus på korset av Georg Lemberger. Detta träsnitt utfördes ursprungligen för Missale Praegense och användes sedan till Luthers översättning av Gamla Testamentets första del (1532). Utom detta vackra blad finnas 60 mindre träsnitt. Av stort intresse äro de två framställningarna av Josua och av Job. De äro de enda kända resterna av en serie bibelbilder till en försvunnen sachsisk bibelöversättning.

Bilderna till Gamla Testamentet härstamma från Cranach och hans medhjälpare; några smärre träsnitt äro utförda av monogrammisten MB, vars person forskningen ännu icke kunnat fastställa. Dessutom äro 9 bilder, som lånats från Lybeckbibeln 1533—34, av en mecklenburgsk konstnär, Erhard Altdorfer. Illustrationerna till Nya Testamentet äro också lån: korsfästelsebilden av signaturen DS, en okänd mästare i Basel; andra bilder äro signerade av monogrammisten MB samt av Cranach, Erhard Altdorfer m. fl. De kraftfullare träsnitten till Uppenbarelseboken äro utförda av signaturen MB efter Georg Lembergers bilder till det tyska Nya Testamentet 1524.

Till den vackra facsimileringen, vars utförande är höjt över allt beröm, följer en kort uppsats av Isak Collijn. Man kan ifrågasätta, om icke denna artikel hade verkat mindre främmande om den bifogats som ett löst häfte. En läsare kan icke undgå att störas av det plötsliga avbrottet från de högtidliga och med stor konstfärdighet nedsmutsade sidorna av bibeltrycket till den moderna bladen med nya typer. Collijns uppsats är emellertid ytterst intressant och instruktiv.

Upplagan har begränsats till 150 ex., och även priset — 150:— kr. — har förläggaren i någon mån lyckats begränsa. Det är en glädje för alla vänner av gedigen svensk bokkonst att Gustav Vasabibeln har kunnat utgivas på detta förstklassiga sätt.

Bengt Cnattingius.

Leufstabruksdagarna för Kyrkomusik och Kyrkokonst 14—16 okt. 1938.

Denna sammankomst mellan representanter för kyrkokonsten inom olika grenar torde vara den första i sitt slag. Att intresset var stort framgår därav att det till ett 50-tal begränsade deltagareantalet på ganska kort tid fulltecknades. Här samlades representanter för olika grupper inom kyrkokonsten: konsthistoriker, arkitekter, restauratörer, kyrkliga textilkonstnärer, orgelbyggare, organister och de av dessa ting särskilt berörda, prästerna samt en del intresserade. Initiativet till denna samling i Leufstabruk utgick från Stockholm med dr Einar Erics i spetsen. Dagarna fick sin närmare utformning sedan Sällskapet Kyrkosångens Vänner i Ärkestiftet fick ställa sig som inbjudare. För programmets genomförande svarade dr Erici, kyrkoherde Torsten Lind, Leufstabruk samt domkyrkoorganisten Henry Weman, Upsala (ordf. i Ärkestiftets K.S.V.).

Omramningen var den bästa tänkbara. Det gamla Leufstabruk erbjuder ju i hela sin yttre anläggning en vilsam plats av sällsynt

harmonisk skönhet i en underbar natur. Brukskyrkan har i sin Cahman-orgel från 1725 ett verk, som i hela sin anläggning och utgestaltning kan utgöra utgångspunkten för en jämförande studie i senare tiders orgelbyggeri. De gamla templen på uppländska landsbygden äro slutligen verkliga skattkammare för kyrklig konst från olika skeden.

Dagarna inleddes fredagen den 14 okt. med en Bachkonsert på Cahman-orgeln. Då verket är just från den store thomaskantorns tid, var det ganska naturligt att programmet helt ägnades J. S. Bach. Här utförde domkyrkoorganist Weman Toccata och Adagio i C dur, två koralförspel samt trippelfugan i Ess. Däremellan spelades adagio ur violinkonserten i E dur med fru Greta Roos som solist samt en avdelning Geistliche Lieder, föredragna av fru Ingeborg Eklöf. Efter konserten hölls ett orienterande föredrag på Gammelgårdens pensionat, en värdefull och ytterst intressant inledning till den på lördagen anordnade utfärden.

Denna startade på lördagsmorgonen och gick över Öster-Leufsta, Tegelsmora, Vendel, Tensta, Hökhuvud, Valö. I anslutning till det kvällen förut hållna inledningsföredraget demonstrerade prof. Cornell kyrkmålningarna och belyste de olika målarskolornas insatser. Praktfulla ting fick man skåda, framför allt i Vendel, Tensta och Valö. De härliga altarskäpen, kyrksilver och textilier ägnades även stor uppmärksamhet. Orgelverken förevisades av musikdir. Weman, som först i Tegelsmora gav en överblick över de olika orgelbyggnadsskolorna i vårt land och sedan framförde de olika verken och berörde deras olika särarter. I samband härmed berördes frågor om den nya kyrkorgeln, önskemål och synpunkter på orgelrestaurationer, frågor om orgelverkets uppställning, plats för kyrkokör m. m. Detta belystes sedermera i de olika kyrkorna i samband med den uppspelning som överallt ägde rum. I Hökhuvuds kyrka fick åhörarna tillfälle beundra ett nytt verk från 1936 om 20 stämmor. Här fanns det också tillfälle att jämföra den gamla orgelklangen med den nya. Kyrkan äger näml. ett verk från 1783 av mästertyggaren Olof Schwan. De i de olika kyrkorna förekommande gamla och nya verken gav anledning till intressanta jämförelser i klangligt avseende. Att den äkta orgelromantiken är bevarad i de nyaste verken, fick deltagarna tillfälle avlyssna i såväl Tensta som Hökhuvud.

Ett inslag av stor samlande betydelse blev den lysande musikaliska soare, till vilken deltagarna inbjudits av baron och friherinnan de Geer på Leufsta herrgård. Här framfördes kammarmusik av Roman, gammalitalienska arior av Scarlatti, Caldara och Martini, den berömda chaconnen av Vitali samt en sonat i B av Mozart. De medverkande var förutom förut nämnda prof. och fru Theorell. Rent underbart var det att få lyssna till denna 1700-tals musik i denna slottsmiljö från 1700-talets början. En gammal 90-årig spelman från Leufsta, Jan Erik Jansson, framvisade sin färdighet på det speciellt uppländska folkliga instrumentet nyckelharpa. Vid

den senare på slottet intagna supén förekom sång och uppläsning, det sistnämnda av upplandskalden Olle Thunman.

Av stor betydelse blev de gudstjänster, som organiskt anslöt sig till sammankomsten. Sål. avslöts fredagskonserten med ett kompletorium enl. tidegården, en gudstjänst, som kvarlämnade ett starkt intryck i det med höstlöv och levande lågor prydda kyrkorummet. Före avfärden förrättades morgonbön i form av matutin kl. 8. I Valö kyrka, den sista i raden, samlades man under helgsmålsringning och avslutade färden med aftonbön. Slutpunkten i det hela utgjordes av söndagens högmässa i brukskyrkan med predikan av Kontraktsposten, teol. och fil. dr John Cullberg, som med utgångspunkt från dagens text även berörde de insatser som på skilda sätt inom den kyrkliga konsten sträva mot att skapa det värdiga gudstjänstrummet men även framhöll vikten av att alla strävanden ställas under det rätta evighetsperspektivet.

H. W.

Recensioner.

Årsbok.

Kyrkans År 1939. Uppsatser om Äktenskapet och Kyrkan. Utgiven av Gunnar Rosendal. Förlaget Pro Ecclesia, Osby. 103 s. Pris 1:50.

Den sedan några år tillbaka av Dr. Rosendal utgivna årsboken har i sin nyss utkomna årgång ett antal uppsatser om äktenskapet, präglade av sund och kärv uppfattning äktenskap, hemliv och skilsmässa. De inledas som vanligt med en kyrkokalender med anvisningar för kyrkoåret om lördagarnas liturgiska färg, om högmässans ingångs- och gradualpsalmer samt en intressant och utförlig helgonkalender: »Heliga män och kvinnor, vilkas namn blivit knutna till Kyrkans år». Årsboken är väl värd att lära känna.

A. A.

Tidebön.

Tideböner för ungdom, utg. av A. Adell och K. Peters. Glee-

rups. Antifonale kr. 2:—; textbok kr. 0:35, minst 50 0:25.

Tideböner för ungdom — sammanställningen låter förvisso för många synnerligen egendomlig för att inte säga olämplig. Men det blir ju alltflera, som märka, att just detta »ålderdomliga» har en ungdomlig livskraft, som bringar en att häpna. Vad sägs t. ex. om en folkhögskola i det »lågkyrkliga» Norrland, där ungdomarna med liv och lust sjunga sin tidebön på lördag morgon eller efter lekaftonen osökt och naturligt bedja sitt kompletorium? Även som material för den angelägna bönestunden vid konfirmandlektionerna är detta nya häfte mycket välkommet, värdigt avslutande i raden av hittills utgivna delar av den svenska tidegården. Bönegudstjänsternas omfång och utgestaltning synas väl avpassade för detta ändamål — liksom utgåvans prisbillighet.

I. S.

För kör.

Albert Runbäck: Lid och umgäll. Trestämmig kör. Pris: Kr. 0:30.

—: *Hur fröjdar sig i templets famn. Blandad kör och orgel. Pris: Kr. 0:90.*

Franz Tunder: Vår Gud är oss en väldig borg. Kantat för kör, stråkorkester och orgel. Körpartitur. Kr. 2:50.

D. Buxtehude: Ty se, han bar allas vår krankhet. Kantat för sopran, bas, 5-stämmig kör, 2 violiner, 2 viola da gamba, fagott och generalbas. Körpartitur kr. 1:60. Samtliga på Viktor Norbergs förlag, Västerås.

Viktor Norbergs förlag är en ständigt källa till glädje för svenska kyrkomusiker både genom det alltid fullgoda urvalet, genom sitt numera hart när fulländade stenciltryck och genom sina facila priser. Av förlagets sista utgåvor äro två av Albert Runbäcks hand. De visa en mera traditionell sida av hans tonsättarfysiologi: ingenting av originalitet eller modernitet men desto mera av enkelhet och lättfattlighet — för både utförande och åhörande.

De klassiska utgåvorna äro körpartitur till kantater av de båda lübeckiska marienorganisterna Tunder och Buxtehude. Den senares passionskantat föreligger i en utmärkt svensk översättning och redigering av Set Svanholm, denne begåvade och mångsidige man, som redan medhunnit åtskilligt som vederhäftig Buxtehudepionjär i Sverige. Om kantatens stil och musikaliska värde behöver blott sägas, att den är buxtehudisk i högsta mening. Detta är beröm och anbefallande nog.

Johan Helmich Roman: Jubilate (Psalm 100) för kör, soli, orkester och continuo (orgel). Carl Gehrmans Musikförl., Stockholm. Partitur med klaverutdrag kr. 12:—.

Roman är ett av den svenska kyrkomusikens stora namn, som varit alltför litet beaktat tillförne. Visserligen ha några Romansånger för en del år sedan utgivits av Patrik Vretblad, som även är Romans svenske biograf och förkämpe, men de i manuskript förefintliga, av den stora musikaliska allmänheten okända verk av denna svenske mästare äro betydligt för många. För något år sedan utgav Wennerberg-sällskapet några värdefulla Romankompositioner, bl. a. en utomordentligt trio och nu kan man hälsa ett större kyrkligt verk välkommet av trycket och göra det med mycken glädje.

Kompositionen är i fem satser, varav den andra är en duett för sopran och bas, de övriga för fyrstämmig kör. Orkesterbesättningen är 2 oboer, 2 trumpeter, 2 horn (ev.) och stråkorkester. Verket är en strålande jubelhymn i förnämlig, händelpåverkad barockkantatstil. Det är uppsatt på programmet för den stora rikskyrkosångshögtiden i Borås nästa höst, och man vågar förutsäga, att det kommer att bli ett av högtidens starkaste musikaliska inslag. Den omsorgsfulla bearbetningen har verkställts av den kände musikpedagogen Sven E. Svensson, Uppsala. Kompositionen har försetts icke blott med moderniserad svensk bibeltext utan även med latinsk text med tanke på uppföranden i utlandet. Sådana torde man också kunna med tämlig säkerhet förvänta efterhand. Att verket emellertid först och främst kommer att vinna snabb

framgång i sitt hemland, tala alla skäl för.

Vår tacksamhet över att ett så representativt svenskt klassiskt kyrkomusikverk gjorts tillgängligt i tryck, riktas i lika mån mot bearbetaren, svenska samfundet för musikkforskning och Carl Gehrmans musikförlag.

Rqu.

Heinrich Schütz: The Matthew Passion. Edited and English text by H. M. Adams. Oxford University Press, London. Price 2/6 sh. Körpartitur.

Oxford University Press har gett ut ett körpartitur till Schütz' Matteuspassion. Upplagan utmärker sig för ett gott nottryck och omsorgsfull textlig redigering, men har tyvärr av utgivaren försetts med både tempo- och nyanseringsbeteckningar. De äro onödiga.

Daniel Olson: Davids 84 psalm för 4—6-stämmig blandad kör, soli, stråkar och orgel. Nordiska Musikförlaget. Kr. 3:—.

Henrik Sundblad: Kyrko-Kantat, op. 28. Ord av Jacob Tegengren. För kör, soli och orgel. A. B. Fazers Musikhandel, Helsingfors. Pris:

Otto Olsson: Kantat vid kyrkoinvigning. Till ord av Edv. Evers komponerad för soli, bl. kör och orgel. Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag. Kr. 4:50.

Karl Sjöblom: Jerusalem, du Herrens nya stad. Motett i 7 satser för blandad kör (och orgel ad libitum). A. B. Fazers Musikhandel, Helsingfors.

Daniel Olsons Davids-psalm begynner med en 6-stämmig körsats över

psalmens vers 2, 3 och 5, en sopranröst sjunger vers 6 och en tenor reciterar vers 7 och 8. (Här en liten anmärkning: anmälaren undrar, om det ur textsamhörighetssynpunkt icke hade varit bättre, att vers 6—8 sjungits av en och samma röst.) Med vers 11, som sjunges solo av en basröst, har fyndigt kombinerats sv. ps. 207:10, som utföres av en sopranröst eller d:o-ensemble, ev. förstärkt med flöjt. I stället för davids-psalmens tolfte vers träder sv. ps. 207:11 som körkoral i en förträfflig sats. Psalmens sista vers sjunges i samma 6-stämmiga körsättning som inledningsversen. — Olsons musik till denna poetiskt sköna och religiöst värdefulla davidiska »kyrkopsalm» är på en gång saklig, varmhjärtad och innerlig, så som vi äro vana att vänta av Daniel Olsons alster. Dock kan man icke, när man studerar partituret, värja sig för en from önskan, att det i denna goda musik hade varit en fläkt av den heta förkunnelsefanatismens glöd, en och annan frisk pust från den musikaliska fantasiens djärvare höjder. Dessa reflexioner hindra icke en varm förhoppning att tonsättningen får den största spridning och den flitigaste användning, ty det förtjänar den mer än väl. —

Det är en vanskligh sak med kantater, skrivna för speciella tillfällen: kyrkoinvigning e. dyl. Så kan man ingalunda betvivla, att Sundblads här i tryck föreliggande kantat var ett de närvarande starkt gripande inslag vid den finska Närpe-församlingens 600-årsfest den 26/7 1931, men det kan ifrågasättas, om kantaten har så stort reellt värde sju år senare, då den ej längre har någon aktualitet och icke sin särskilda miljö att falla tillbaka på. Sedd med nyktra ögon gör den icke något starkare intryck. Därvidlag bidrar kanhända i sin mån texten, men

den särskilt i början hembygdsromantiska musiken verkar, när den söker höja sig till ett gedignare plan, »mehr gewollt als gekonnt». Enkörsats (»koral», kallas den av komp.) utmärker sig för en ställvis rent undermålig deklamation och en s. k. variation för orgel över »Vår Gud är oss en väldig borg» är formellt egendomlig och verkar ganska valhänt. En kanonisk genomförning av första och andra koralraderna gör ett pinsamt intryck, när den »svarande» stämman förskjutes en 1/4-del för att »passa» bättre och sedan mister sin slutton, tydligtvis därför att den inte kunde infogas i det harmoniska sammanhanget. Kantatens slutkoral statar med ett i begynnelsen fullständigt horribelt orgelackompanjemang.

På ett betydligt högre konstnärligt plan ligger Otto Olssons, vår »Altmeisters», kantat. Här märker man, att det rör sig om ett verk av en man, hos vilken vilja och kunnsande stå i jämbredd med yarandra. Här är icke blott musikalisk inspiration utan också en behärskning av komponistens hantverk, som är osedvanlig. Men min föregående anmärkning om olämpligheten av att trycka invigningskantater gäller dock även här. Texten t. ex. är utformad med särskild hänsyn till Engelbrektskyrkan, till vars invigning kantaten skrevs. Annorstädes har man nog lite svårt att utan vidare förstå, varför »folkbefriaren Engelbrekt», skall figurera i en kyrkokantat. Ett annat skäl mot kantatens offentlighörande må ytterligare anföras. Det kan icke förbises att kantaten, som vid tiden för tillkomsten var ett ståtligt prov på Otto Olssons kapacitet, som svensk kyrkomusik kunde vara åtskilligt stolt över, dock i sina uttrycksmedel och uttryckssätt är barn av sin tid. Engelbrektskyrkan invigdes år 1914 och med

tanke på allt som hänt inom kyrkomusiken — även den svenska — under det sedan dess gångna kvartssekle kan man vilja fråga: Har den svenska kyrkomusiken *nu* stort gagn av att en 24 år gammal tillfällighetskantat utgives?

Finländaren Karl Sjöbloms motett slår dock rekord ifråga om ålder i detta sammanhang. Den komponerades nämligen år 1907. Det är den kända tyska kyrkovisan »Jerusalem, de hochgebaute Stadt», som genomkomponerats, d. v. s. gjorts föremål för bearbetningar av olika slag med den till texten hörande koralen som röd tråd: koralrats, terzett, kanon och fuga äro de former, som kommit till användning. Motetten, som är skriven med den klassiska Bachmotteten (Jesus meine Freude) som tydlig förebild, är i vissa partier högst förtjänstfull — så t. ex. i de verkligt polyfona partierna i sats VI — men ger icke som helhet något odelat gott intryck. Därtill är en ställvis starkt känslösam, stilbrytande ackordik icke utan skuld. Kompositionen är dock stor aktning värd som ungdomlig komponistprestation.

För orgel.

Daniel Olson: Elegisk fantasi.
Carl Gehrman's förl. Kr. 1:80.
 —: *Fyra orgelkoraler. Carl Gehrman's förl. Kr. 2:50.*

Av Daniel Olson har utkommit ytterligare fem orgelsaker: fyra orgelkoraler och en, som komp. kallar den, »elegisk fantasi». Denna sista väcker icke något större intresse, den verkar på något sätt redan gammal. (Är den icke av äldre årgång, hr Olson?) Det hindrar givetvis icke, att den är användbar liksom annan »vackrare vardagsvara», men någon uppfyllelse

av i tidigare orgelsaker inneslutna vackra löften innebär den icke.

Det kan man ledsamt nog icke heller säga om de fyra orgelkorallerna (tillägnade Henry Weman). Det är korallerna n:o 1, 59, 94 och 200 (nya psalmbokens nr), som Olson tagit under behandling, redbart och med bästa uppsåt, som alltid, men tyvärr alltför mycket utan temperament och »tändande» ingivelse, två viktiga betingelser för att musik i klassiska orgelformer icke i längden skall verka stelbent och mekanisk och lämna åhöraren mer eller mindre likgiltig. Bäst synes mig n:o 2, bearbetningen till »Gläd dig, du helga kristenhet», vara. Bearb. till mel. 16 har svårt att hävda sig i konkurrensen med klassiska d:on som t. ex. Buxtehudes eller Walthers. Klokare och mera praktiskt hade det säkert varit att bearbeta någon annan ofta använd koral, som *ej* förefinnes i klassisk eller annan god bearbetning. Olsons orgelkoraller äro försedda med registreringsanvisningar och förslag till när de lämpligen kunna användas som gudstjänstmusik. Det ena såväl som det andra underlättar styckenas nyttjande.

*Daniel Olson-A. G. Joelsson:
Förspel till nya koraller. Diakonistyr. Pris kr. 3:50.*

Knappt var den nya psalmboken utkommen, så hade våra välkända och värderade »preludister» Olson-Joelsson en samling på ett 60-tal förspel till nya koraller färdig och tryckt. Större snabbhet och påpasslighet kan näppeligen tänkas. De organister, som hade att nästan omedelbart begynna med den nya psalmboken i gudstjänsten, gladdes sig väl särskilt åt den hjälp de ögonblickligen fingo i det nya preludehäftet.

Granskar man det närmare, finner man många goda saker däri. Joelsson synes mig här liksom tidigare ha ett speciellt handlag för den enkla pastoralastilen. Därför påträffar man bra ting bland förspelen till barnpsalmer, men även en sådan sak som den lilla trestämmiga orgelkorallen till ps. 303 är förträfflig liksom det ledigt fugerade preludiet till ps. 202 och flera andra. Ävenså kommer Daniel Olson med många värdefulla bidrag i sin kända sakliga och rättframma stil. Här må nämnas förspelen till n:o 71, 115, 148, 449, 458 m. fl.

Man skulle å andra sidan kunna visa på stycken, där sakligheten blir torrhet. Ofta är det fallet, när alla stämmorna ha motiv från korallen. Detta är i och för sig ingen garanti för att produkten skall bli god kyrkomusik, ty en sådan bör vara icke allenast saklig, d. v. s. c. f.-bunden, utan helst även inspirerad, levande. Det finnes vidare i samlingen förspel, som mähända kunde ha vunnit på att få »ligga till sig», men därtill gavs ju ingen tid genom den förståeliga, om än icke fullt lika försvarliga önskan att utkomma med samlingen snabbast möjligt. Dessa principiella invändningar skola emellertid icke tolkas som utslag av surögd kritiklusta; de vilja i stället vara om möjligt ett observandum för framtiden. Samlingen är så värdefull och kan bli till så stort gagn för gudstjänsten att en rekommendation, även om en dylik väl strängt taget torde vara överflödig, gärna gives.

Rqu.

*Otto Sandberg Nielsen: Præludium, Trio, Ciacona, op. 11.
Edition Dania, København.*
N. O. Raasted: Partita over Choralen »Av dybsens nød», op. 70.

Wilh. Hansen, København. Kr. 2: 50.

Klassisk nordtysk orgelmusiktradition (Buxtehude, Bruhns etc.) har satt tydliga spår i Sandberg-Nielsens tretsatsiga komposition. Trots denna omiskännliga frändskap är den icke i uttryckssättet på något sätt arkaiserande eller någon stilkopia. Tvärtom visar verket en klart nutida, men samtidigt högst personlig stil. Den är orgelmässig, orädd för att de djärvt och med utpräglad melodisk modernitet förda kontrapunktlinjerna bilda understundom allt annat än »ljuvliga» samklanger, men samtidigt buren av en levande inspiration. Registreringen är ej angiven, men den utsatta manualfördelningen, som räknar med en klassisk »verk»-orgel med »hovedværk», »overværk» och »ryggpositiv», liksom f. ö. kompositionens stil fordrar otvetydigt klassiska — eller, om man så vill: »nyklassiska» — klanger för att komma till sin rätt. Beträffande triosatsen över mel. »Gläd dig, du Kristi brud» — hela kompositionen bygger på denna koral — kan i förbigående omnämnas, att den låter sig utföras betydligt lättare, om c. f. spelas på pedalen med 4'-klang och de båda andra, ganska rörliga stämmorna manualiter. Man rekommenderar gärna denna sak åt orgelspelare, som icke rädas för mera modernistiska orgelmusikalster.

Raasteds partita över »Av djupets nöd» består av koralsats och fem variationer. Den är mera moderat än föregående, men detta förhållande föringrar icke dess stora värde. Den utmärker sig, som man kan vänta sig utav en musiker av Raasteds format, för en kontrapunktisk stil av förnämt märke, något djärvare och stramare än i tonsättarens tidigare koralkompositioner, men genomgående mycket

måttfull. Efter den första var. med kanoniska inslag följer ett bicinium med c. f. omväxlande i över- och understämman. Den tredje var. är »motettisk»: varje koralrad genomföres imitatoriskt, och den fjärde är en triosats med kolorerad c. f. i överstäm. Den sista variationen, som bygger på ett buxtehudiskt 12/8-delsmotiv, är skriven i fugerad stil med kanoniska c. f.-partier. Med nöje anbefalles denna partita till kollegor för utförande vid orgelaftnar e. dyl., helst som den är lättillgänglig och icke erbjuder större svårigheter i tekniskt eller registreringshänseende.

H. Delépine-G. Renard: Florilège de l'Organiste. Pièces pour Orgue ou Harmonium a l'usage du service divin. I:er volume. Auteurs anciens. Procure de musique religieuse, Saint-leu-la-Foret. Pris: 15 frcs.

Samlingen, som titel anger avsedd för franskt gudstjänstligt bruk, innehåller enligt rubriken »gamla mästare». Begreppet är taget ganska vidlyftigt, ty i häftet påträffas icke blott Frescobaldi, Pachelbel, Clerambault, J. S. Bach etc., utan även Ph. E. Bach, Hässler, M. G. Fischer och G. Ett (1788—1847). Till användning vid gudstjänst hos oss skulle man icke utan inskränkningar vilja anbefalla samlingen, men däremot rymmer den mycket, som utmärkt väl kan spelas på »Kleinorgel» i hemmet.

Carl E. Rosenquist.

Erik Erling: Parafras över »Härlig är jorden» för orgel och stråkkvartett samt (ad lib.) kontrabas, flöjt, klarinett, oboe, trumpet, basuner och unison sång.

Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag. Partitur (orgelstämma) Kr. 2:—.

Till recensionsexemplaret av denna komposition har förlaget fogat ett prospekt, enligt vilket verket redan före utgivandet uppförts ett 40-tal gånger, enligt vilket utgivandet kommit till stånd på biskopligt initiativ, enligt vilket kompositionen rönt »livligaste erkännande» av sådana (kyrkomusikaliska?) auktoriteter som en operachef och en hovkapellmästare, enligt vilket den vetgirige kan bli underkunnig om vid vilka celebra jordfästningar i Stockholmskyrkor parafrazen kommit till utförande — etc., etc.

Vad återstår för en kyrkomusikerrecensent att säga? Här skall icke så mycket riktas någon anmärkning emot komponisten och hans verk, vilket ger ett starkt intryck av s. k. »tacksamt» profanmusikaliskt paradstycke, av »populär» kyrkomusik, d. v. s. av kyrklig musik, sådan som den stora, kyrkligt indifferent massan föreställer sig den — men i högre grad emot förlaget, som dock borde låta sig mera angeläget vara att med sin musikavdelning tjäna *kyrkomusiken av i dag* och de strävanden för en förnyelse till en djupare uppfattning av densamma, som i denna tid ter sig så löftesrik mångenstädes i vårt land. Vore man medveten härom, överlåte man förläggandet av verk sådana som detta åt profana musikförlag. *Rqu.*

För »Hausorgel».

Hugo Distler: Dreissig Spielstücke für die Kleinorgel oder andere Tasteninstrumente. Bärenreiter-Ausgabe 1288. Rmk 3.60.

För den lilla piporgeltypen — »Hausorgel» eller »Kleinorgel», som

tyskarna kalla den — har under detta år gjorts en kraftig propaganda. I Freiburg har hållits en kongress, vid vilken man uteslutande sysslat med detta instrument och dryftat dess mångahanda problem av teoretisk och praktisk natur. Hans Klotz, den kände förf. till en ypperlig bok om klassisk orgelkonst, utger ett häfte klassiska kompositioner för »Kleinorgel» och Hugo Distler har bidragit med 30 egna »Spielstücke», vilka här skola anmälas.

Distler vill med denna samling slå ett slag för orgelns återupptagande i hemmets musikinstrumentarium. Därför ha styckena ringa omfång, måttlig teknisk svårighetsgrad (här sätter dock säkert mången »liebhaber» ett frågetecken) och visa även i sin stil tydligt på sin bestämmelse för hemmets mera intima musicerande. Spelstyckena äro, det säger Distler uttryckligen, icke avsedda vare sig för konsertsalen eller kyrkan utan vill bidra till att, som man nu strävar efter, åter göra musicerandet i hemmen eller i den sällskapliga samvaron icke till ett tidsfördriv eller en betydelselös underhållning utan till ett »helgande av vardagen». (Att »Hausorgeln» därvid är ett betydligt bättre redskap än ett aldrig så bra harmonium, vill väl ingen ifrågasätta.)

Dessa trettio småstycken äro den äkta Distlerandans barn. Det ger redan notbilden vid handen och det uppenbaras än tydligare, när man spelar dem. De kunna utföras var och en för sig men äro dessutom så sammanställda, att man t. ex. av fyra på varandra följande stycken kan få en Sonatin (Intonation-Concertino-Chaconne-Kanon), av tvenne andra Toccata och och Fugato etc. Distler ger även riktlinjer för registreringen — i anslutning till klassisk praxis ifråga om »positiv»-registrering. Ävenså återgi-

ves dispositionen till Distlers egen 15-stämmiga och tvåmanualiga »hausorgel».

Samlingen är, som av referatet i någon mån torde ha framgått, intressant i många avseenden och anbefalles åt de lycklige, som äga en hausorgel och som redligen vilja göra bekantskap med representativ nutida »kleinorgel»-musik. *Rqu.*

Koral och orgel.

Johannes Schuberth: Das Wechselverhältnis von Choral und Orgelchoral im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert. Bärenreiter-Verlag, Kassel. Mk. 3.80.

Som en fråga av praktisk-teologisk art ser den musikhistoriskt kunnige prästman, som i föreliggande avhandling fört pennan, på frågan om orgelns roll i koralens och därmed också församlingssångens historia. Den hymnologiska forskningen har i en mängd fall lyckats få fram koralernas (åtminstone sannolikt) ursprungliga avfattning, som en grund, på vilken nutida koralsångsarbete i viss mån kan bygga. Men huru den historiska utvecklingen gått ifrån koralernas uppkomsttid fram till våra dagar, vilka orsaker, som framkallat de många förändringar, som de gamla koralmelodierna undergått, är ett icke mindre viktigt och intressant problem. Av detta vill Schuberth med sin uppsats belysa en sida genom att visa, vilken roll *orgeln* spelat i koralernas småningom skeende omformning. Samtidigt ger han även en antydning om, vilken roll omvänt koralen spelat för orgelmusiken. Den gav ju upphovet till hela den koralorgelmusiken under den storklassiska perioden, som är den för oss allra viktigaste och värdefullaste tillgången, när det gäller gudstjänstlig »behovsmusik».

Förf. lämnar i sin skrift, innan han behandlar sitt egentliga ämne, en för den oinvigde säkert välkommen orientering i koralens och orgelkoralens värld: orgelkoralens egenart, dess funktion i gudstjänsten etc., och kommer så, över ett kapitel om körkoralens förhållande till församlingsskoralen, till huvudtemat: *orgelkoralens* förhållande till koralen och de inflytanden på denna den utövat. Förf. kommer, med stöd av en rad exempel på huru reformatoriska koraler omändrats ifråga om rytm, melodi, tonart o. s. v. i organala koralbearbetningar, till den slutsatsen, att orgeln tack vare sina klangliga och speltekniska egenheter utövat ett för församlingsskoralen och därmed även församlingssången ogynnsamt inflytande. Därmed vill han ingalunda ha sagt att de klassiska orgelkorallerna borde bannlysas från våra dagars gudstjänster. Tvärtom hävdar han kraftigt, att de icke kunna användas nog och *böra* användas till de gamla koralerna. Men för nutida gudstjänstlig musikutövning drar han följande tänkvärda konsekvens: vi skola icke förfalla till samma fel som de gamle och överföra orgelkoralens konstformer på församlingssången, icke betrakta orgelkoralens rytmiska eller melodiska avfattning som normgivande för församlingsskoralen. Ty, som förf. uttrycker sig, »anden är densamme men uppgifterna äro olika».

Den synnerligen givande boken anbefalles livligt till alla för koralfrågan intresserade, och vilken präst eller kyrkomusiker är icke det?

R.

Hjalmar Torell: 100 Kanon. 36 s. Nordiska Musikförlaget. Pris: kart. 1: 25.

Kanonsången håller sakta men säkert att skapa sig en plats i musik-

utövningen i vårt land. Den börjar göra sig hörd i skolan, och det visar sig att den är en utmärkt arbetsform vid musikundervisningen. Den har ve-tat att skaffa sig plats i ungdomskretsarna och i studiecirkelarna. Där gör den god tjänst, därför att den kan skapa förnimmelse av gemenskap.

Säkerligen kommer därför Hjalmar Torells kanonsamling i rätta ögonblicket. Han kommer med enklare och svårare kanons. Han meddelar en del, som allaredan skaffat sig ingång litet varstans. Han har också en del nytt gods att bjuda. Han har kanons för skolan och för hemmet, för barnen och för de äldre, för samkväm och för andakten.

Det är därför tillbörligt att kyrk-körerna och ungdomskretsarna observera denna nya, väl redigerade samling.

A. A.

Kyrklig solosång.

Hugo Distler: Geistliche Konzerte für eine hohe Singstimme und Orgel (Cembalo). Bärenreiter-Ausgabe 1231. Rmk 2.20.

Inom den »nya» kyrkomusiken är solosång till orgel ett av de svåraste problemen. Under det att man numera äger ganska beaktansvärda orgelkompositioner och körsaker — även hos oss — tyckes solosångsformen ha allra svårast att frigöra sig från den falska sentimentalitet och den okyrkliga romantik, som tidigare varit all kyrkomusiks kännetecken. Egentligen är detta icke så märkvärdigt, ty givetvis inbjuder den ensamma sångstämman särskilt lätt till musikaliskt subjektiva känslöytringar. En stor uppgift åligger vår tids skapande kyrkomusiker på detta område: att söka åstadkomma solosångsmusik av förkunnelsekaraktär; objektiv, så att

»prediko»-arten är uppenbar, och lättfattlig, så att musiken blir församlingsmässig och gudstjänstligt brukbar.

Distler har i här föreliggande tre andliga konserter försökt sig på en dylik nydaning av kyrklig solosång och har därvid tagit Schütz som förebild. En bättre sådan kan icke tänkas och det ger därför dessa sånger deras stora värde, att de liksom Schützens solosaker intet annat vilja än att med en från det trånga konventionella taktformat frigjord, svävande och böljande melodilinje förkunna heliga skrifterord. Konstnärligt sett betyder orgelparten ett ytterligare plus, ty den är icke blott ackompanjerande utan har en självständig roll i konserterna. Distler har bifogat detaljerade registreringsanvisningar, något man icke kan vara nog tacksam för, ty naturligtvis hänger vid utförandet mycket på att solisten (sopran eller tenor) förstår att med sin sång icke briljera utan »predika», men en icke ringa del av konserternas verkan beror på att orgelpartiet utföres riktigt.

Om det försök, som med dessa andliga konserter gjorts, kan sägas vara i alla delar övertygande, därom vill anmälaren icke yttra sig, men ett torde vara säkert: på denna väg, med Schütz som förebild, kan en förnyelse av den kyrkliga solosången komma till stånd.

C. E. R.

Rosamond E. M. Harding: Origins of Musical Time and Expression. Oxford University Press, London 1938. 12 sh. 6 d.

Boken är en samling artiklar över kanske mindre vanliga musikhistoriska ämnen: om metronomen, om klangimitation, om musikalisk dynamik o. a.

I den första uppsatsen, om metronomen och dess föregångare, påpekar förf., att problemet om sättet att fixera det för ett musikstycke lämpligaste tempot redan 1592 blev föremål för den italienske musikteoretikern Zacconis behandling. Han visade på människans puls som ett hjälpmedel att bestämma tempot och uttalade, att musikens riktiga tidsmått enligt hans mening stod i ett direkt samband med människohjärtats slag, med pulsen. Ett århundrade senare begyner den maskinella taktmätarens historia, som förf. klarlägger från det första försöket: fransmannen Loulié's *chronomètre* 1696, fram till Johann Nepomuk Mälzels ännu hos oss brukade och välkända metronom. Mälzel tyckes ha fått det bästa i sin konstruktion från en holländs mekaniker, D. N. Winkel. Under »Mälzel-perioden» (1800—15) dyker även ett svenskt namn upp: Andreas Chr. Sparrevogn i Stockholm, dock utan att efterlämna några djupare spår i metronomens historia.

Att människans imitationslusta gjort sig gällande även på musikens område, visar förf. i en avhandling om »imitation of musical instruments by other instruments and by voices». Av intresse är här även, att han framhåller, icke blott att varje tidsålder haft sitt särskilda musikinstrumentala ideal (människorösten, något blåsinstrument, stråkinstrument etc.) som man då sökte efterlikna med andra instrument, utan även att just denna imitationslusta betytt oerhört mycket för instrumentens tekniska utveckling. Detta gäller om klavérintstrumenten likaväl som om orkesterinstrumenten.

I en annan intressant artikel ges en del fakta om den musikaliska dynamikens begynnelse och utveckling, d. ä. historien om forte och piano, om *cresc.* och *dim.* Där påvisas, att de

första musikdynamiska effekterna voro ekoverkningar och stamma från tiden omkring det musikhistoriskt skickelse-digra året 1600. Till en början användes inga särskilda tecken, utan komp. gav i ett förord anvisningar beträffande bl. a. även nyansering. Speciella nyanseringstecken brukades först inom vokalmusiken men överfördes snart även till instrumentalmusiken. Med Mozarts kulminerade 1700-talets dynamik, Beethoven å andra sidan blev utgångspunkten för 1800-talets ytterligare blomstrande och alltmer detaljerade nyanseringskonst.

Boken, som är försedd med talrika notexempel och andra illustrationer, har som synes ett rikt och mångskiftande innehåll och kan anbefallas åt dem, som ha intresse att lära känna dessa ting från deras historiska sida.
R.

Harmonilära.

Allan Lindahl: Övningar till modulatlionsläran. Nord. Musikförl. Kr. 2: 50.

Vid harmonilärestudiet begås ej sällan ett av tvenne fel: antingen lösas uppgifterna ständigt vid instrument rent gehörsmässigt eller också ständigt vid skrivbordet rent »matematiskt». I förra fallet blir den eventuellt svaga klangföreställningen utvecklade och man blir utan instrument fullkomligt hjälplös inför harmoniska angelägenheter, man saknar förmåga att »se, hur musik hörs». I senare fallet blir harmonilära lätt en vetenskap utan samband med den levande musiken. Man saknar också förmåga att vid ett instrument handskas med samklanger o. dyl., vilka man teoretiskt måhända är väl hemmastadd med. Bådadera är felaktigt. Ett rätt harmonilärestudium bör omfatta såväl teori som praxis, ty det är, som i

förordet till föreliggande övningsbok med rätta säges, »en viktig grund för utvecklandet av allmän musikalitet».

Såsom hjälpmedel vid praktiska harmoniövningar, speciellt ifråga om modulation, betecknar detta häfte därför något nytt och gott. Det innehåller dels förberedande övningar med olika ackord, dels modulationsövningar med dylika. I slutet upptages en avdelning av exempel på »modulationer i olika stilarter», en annan av 10 stycken koralförspel. Att organisteleven — för sådana är boken enligt förordet avsedd — får öva sig även i allehanda septimackord och altererade ackord är rätt och billigt, ty kännedom om dessa ting hör till en god och allsidig musikerutbildning. Man må endast hoppas, att lika stor uppmärksamhet riktas på och lika stor vikt lägges vid efterföljd av förf:s inledningsord till kapiterade ackord »—— I det fria kyrkliga orgelspelet (modulationer och preludier) böra huvudsakligen treklanger med omvändningar komma till användning. Altererade ackord däremot äro främmande för god kyrkomusikalisk stil och böra ej användas.»

R.

Kyrkokonst.

Mats Åmark: Uppsala domkyrka genom åtta århundraden. J. A. Lindblads förlag, Uppsala. Kr. 5: 50.

Domkyrkosysslomannen Mats Åmark i Uppsala har till julen utgivit en populär, lättläst och till det yttre synnerligen tilltalande bok om sin domkyrka. I hävderna väl bevandrad kyrkokonsthistoriker och tillika förtrogen med och beundrare av sitt rika ämne som han är, har han stora förutsättningar att ge framställningen saklighet och intresse. Han berättar kortfattat om den medeltida byggnadshis-

torien — i anmälares tycke nästan alltför kort — och uppehåller sig sedan i små förträffligt utformade kapitel vid de rika kungagravarna och deras skiftande öden. Ett lämpligt utrymme får också senare händelser i domkyrkans historia såsom branden år 1700 och de många praktfulla kröningsceremonierna. På ett enkelt och tillika instruktivt sätt be-ättrar han också om skrudkammarens dyrbarheter och andra märkliga skatter, främst vasaättens begravningsregalier och nattvardskärlen. »Av alla tungomål och land» heter avslutningskapitlet, som är ägnat Nathan Söderbloms minne.

Den utmärkta boken är prydd med ett 50-tal fullgoda illustrationer.

Bengt Cnattingius.

Einar Lexow: Norske glassmalerier fra laugstiden, H. Aschehoag & Co, Oslo 1938.

I norska museer förvaras ett mycket rikt material av vackra glasmålningar från skråväsendets glanstid på 1600-talet. Ett studium av detta material har länge önskats, och chefen för Bergens konstindustrimuseum, Einar Lexow, har också ägnat sig däråt. I år föreligger en omfattande publikation av hans hand, prydd med ett stort antal vackra illustrationer.

Inledningsvis behandlas glasmåleriets äldre, europeiska historia, en översikt full av intressanta synpunkter, som vore värd ett utförligare omnämnande. Därefter behandlas det norska glasmåleriet under nyare tid. Dess storhetstid inföll under 1620—1680-talen. Många voro de kyrkor, som då utsmyckades med målade glasfönster. T. o. m. efter ett barndop var det inte ovanligt att donera ett målat glas, vilket framgår av ett vackert litet

fönster från Tresfjords kyrka. Ur motivsynpunkt äro dessa målningar icke på något sätt jämförbara med sina praktfulla medeltida föregångare, som voro komponerade med hjälp av en omfattande teologisk lärdom. Apostlaserier från Austvold i Fana, Vinje, Upheim och Fresvik samt gammaltestamentliga motiv från Svanöy och Mögsten samt symboliserande framställningar från Norddalen och Utstein höra till de mera anmärkningsvärda exemplen. De flesta och de bästa härstamma från glasmästare i Västlandet, särskilt Bergen. I Östlandet äro de mera ovanliga liksom i Sverige.

Bengt Cnattingius.

G. Weise und G. Otto: Die religiösen Ausdrucksgebärden des Barocks. W. Kohlhammer, Stuttgart 1938. Mk 6:—.

En undersökning av de religiösa uttrycksställningarna i 1600-talets figurmåleri med särskild hänsyn till den italienska renässanskonstens arv har utkommit, författad av Georg Weise och Gertrud Otto. Av dessa har den förre tidigare gjort sig känd genom en intressant uppsats om Tizians religiösa konst och andra idéhistoriska bidrag till den italienska konsten. Det för religiöst måleri, särskilt sådan det utvecklades under inverkan av motreformationens estetiska idéer, betydelsefulla ämnet har här fått en statistisk uppställning, som tyvärr endast mera antydningvis i avslutningskapitlet får en större teoretisk innebörd. Undersökningen visar emellertid det intressanta förhållandet, att vissa för den religiösa barockkonsten typiska åtbörd och hållningar hos figurerna icke äro 1600-talets erövringar utan äro arv från det italienska måleriet, som under den religiösa krisen i

Italien under 1470- och 80-talen utformar nya figurschemata. Ett stort antal goda reproduktioner, instruktivt valda, belysa framställningen.

Bengt Cnattingius.

Fynd och fältarbeten. Statens historiska museum och Riksantikvarieämbetet. Tillfällig utställning 1937. Kr. 0: 50.

Statens historiska museums första utställning i sina nya lokaler har ägnats åt ett stort antal betydande nyförvärv. I katalogen över denna utställning återfinnas utom skildringar av dessa även redogörelser för många ödekyrkor, vilka iståndsatts under de sista fem åren. Skildringen av ödekyrkornas behandling ur principiell synpunkt är av mycket stort intresse och förtjänar att läsas även av de hembygdsvänner, som svärmiskt dyrka ruinromantiken utan att förstå vådan att dessa monument få förfalla. I många fall kan konserveringen göras med sådan försiktighet, att den stämningfulla bilden icke går förlorad, i andra fall tvingas man gå hårdare tillväga och hoppas att tiden skall mildra det färska i tillsatserna. Monumentets bestånd måste i vart fall anses vara det viktigaste. Ofta ha ruinkonserveringar återskänt församlingarna nya och stämningfulla gudstjänstlokaler.

Den lilla skrift, som klart och lättfattligt behandlar dessa frågor och som här omtalats, förtjänar spridas i vida kretsar.

Bengt Cnattingius.

Homiletiskt.

Alex. Westin: Kyrkoårets texter i bilder, liknelser och kärnord. Andra årgångens högmässotexter. Med förord av biskop T. Bohlin.

500 s. hft. 9:75. *Diakonistyprelsens bokförslag.*

Alex. Westin, komminister i Landskrona, är icke någon ny bekantskap inom den homiletiska litteraturen. Vid sidan om annat författarskap, där han visat sig vara en god stilist, en pigg och vaken iakttagare och boksynt lärd, har han redan bakom sig en stor samling benämnd Kyrkoårets texter i bilder, liknelser och kärnord. Den omfattade evangelietexterna. Nu föreligger av hans hand en liknande ärgång omfattande andra ärgångens högmässotexter, den textserie över vilken nu predikas i våra kyrkor.

Med en fast otrolig flit har Westin genomgått äldre och yngre predikanter och diktare och exerpaterat deras predikosamlingar och andra skrifter. Varhelst han läst ett gott och vackert ord har han tecknat det sig till minnes och nu samlat det till serier, vilka ordnats som betraktelser avsedda för var dag under kyrkoåret. Korta expressiva kärnord eller avsnitt ur be-

traktelser stå här sida vid sida med dikter och citat, hämtade även ur dagspressens ledare eller reflektioner.

Det är uppenbart att ett sådant förfaringssätt har både sin styrka och sin svaghet. Styrkan ligger däri att man får en rikedom på synpunkter, och en känsla av nyansernas rikedom i det kristna evangeliet. Detta måste ju bli fallet när registret på deras namn, vilkas arbeten kommit till användning, upptar fjorton sidor. Där trängas Ambrosius, Augustinus, Olof den helige, Söderblom och Aulén med Aisopos, Pytagoras, Nietzsche och Voltaire. Man behöver därför icke frukta att synpunkterna skola bli ensidiga.

Svagheten är naturligtvis den samma som gärna vidläder en antologi. Det brister i enhetlighet och i fasthet ifråga om sammanställandet av de olika citaten. Men såsom helhet betraktad står Westins sista bok som en samling av förträffliga och träffande ord till belysning av den heliga skrifts sanningar.

A. A.

Meddelanden.

Val. Till innehavare av förenad tjänst ha utsetts:

i Landa, Hall., O. Andersson, Sölvesborg, i Asker, Ör., L. Runefors, därstädes i Simtuna, Vstml, Nils R. Ling, därstädes, Hög, Gävl., L. Norén, Rogberga, i Grästorps, Skb., Einar Sundén, Grängesberg, i Avesta, Ebbe König, Bollnäs, i Gillberga, Söd., N. L. Westlund, Djurhamn, i Vallby-Hammarby, Söd., E. Almén, Lillhärad, i Näs, Jämtland, E. Pettersson, Helgum.

Handbokens revision. Kungl. Maj:t har bemyndigat biskop T. Andræ, Linköping, att överarbeta det av E.

Eidem framlagda handboks-förslaget. Han skall därvid samråda med biskoparna G. Aulén och Y. Brilioth.

K. S. V:s Centralkommitte sammanträder till årsmöte i S:ta Clara kyrkorådssal tisdagen den 10 januari 1939 kl. 1/2 11 f. m. Bl. inkomna motioner märkes en från Skara-kretsen, att K. S. V. måtte taga initiativ till upprättande av ett kyrkomusikaliskt institut, avsett dels såsom en central för det kyrkomusikaliska arbetet överhuvud, dels såsom anstalt för de blivande prästernas och kyrkomusikernas speciellt kyrkliga utbildning, dels ock

slutligen såsom samlingsplats för kyrkmusikaliska kurser och övningar i allmänhet.

*Gabriel Grefberg,
sekr.*

Kyrkodagar i Landskrona I veckan före Sofia Albertina-kyrkans 150-årsjubileum avhölls i Landskrona Kyrkodagar kring ämnet: Den heliga Skrift. Inbjudan till dessa dagar hade utfärdats av prosten i Rönnebergs kontrakt, kyrkoherden i Landskrona och ordföranden i Laurentiistiftelsen i Lund och den hade villigt hörsammats av lokalförsamlingens medlemmar och av studenter i Lund, att kontraktets prästerskap ej i större utsträckning infunnit sig torde ha sin grund i den bråda tid, som just råder för landsbygdens prästerskap. Med sin prost i spetsen hade dock några av de kringboende prästerna infunnit sig, då Kyrkodagarna måndagen den 28 nov. öppnades.

Samling skedde till tidebönen i Sofia Albertina-kyrkan kl. 13.15 nämnda dag och i denna kyrka förrättades sedan samtliga gudstjänster under det att föredrag och samtal ägde rum å församlingshemmet. Första dagens ämne var: Skriften och kyrkans lära och inleddes av kyrkoherde Blomquist i Jönköping och teol. lic. R. Ekström i Svalöv. Dagens ämne erhöll också en praktisk tillämpning i predikan vid vesperrn, där kyrkoherden G. K. Danielsson från Ljuder i Växiö stift belyste sitt ämne med ständig hänvisning till Lilla katekesen.

Andra dagen inleddes med fullständig högmässa och efter tidebönen sam-

lades man till nya förhandlingar varvid ämnet var Vågar till bibelkunskap med inledningsföredrag av d:r Gunnar Rosendal och v. domkyrkokomm. Holm i Lund. Den förre angav tre vägar varvid han särskilt uppehöll sig vid inträngandet i Bibeln å meditationens väg under det att pastor Holm, i enlighet med bestyrelsens önskan, gav ett referat av biskop Brilioths skrift Bibelkunskaens förnyelse. Dagens vesperpredikan hölls av d:r Rosendal.

Sista dagen, aposteln Andreas dag, inleddes även med fullständig högmässa. Ämnet för denna dags överläggningar var mera allmänt formulerat till: Gamla och Nya testamentet. En viss tveksamhet hade vid programets uppgörande gjort sig gällande beträffande lämpligheten att taga ett så allmänt ämne som avslutning på dagarnas program. En tveksamhet, som dock försvann, när man hörde denna dags föredrag. Man går ingens rätt eller ära förnär, då man konstaterar, att i det föredrag, som denna dag hölls av professor Hugo Odeberg, Lund, dagarnas höjdpunkt uppnåddes. Han belyste Nya testamentets inställning till det Gamla och konstaterade det senares omistlighet ur kristen synpunkt samt gav dessutom en nyttig undervisning om den rätta innebörden i begreppet bokstavsinspiration. I ett utmärkt föredrag belyste lic. Barnekow ytterligare dagens ämne. Efter diskussion och tacktal upplöstes så kyrkodagarna. Ett tack må här också riktas till alla de medlemmar av Landskrona församling, som genom en storartad gästfrihet möjliggjorde ett deltagande för de många tillresande.

H. A.

Insänt.

- Från C. W. K. Gleerups förlag, Lund:
Yngve Brilioth: *Herdabrev till Växjö stift*. 186 s. Häft. 2:75.
- Hugo Blennow: *Han ej din sjuk-sång överger*. Andaktsbok för sjuka. 48 s. 60 öre.
- Emil Brunner: *Det ekumeniska problemet och grupprörelsen*. Övers. 34 s. 75 öre.
- Axel Johansson: *Försoningen*. 39 s. 85 öre.
- Martin Lindström: *Svensk teologi av i dag*. 69 s. 1:50.
- Från Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag, Stockholm:
Sam Rönnegård: *När livets morgon flammor*. Morgonandakt på årets minnesdagar för svenska skolor och hem. 352 s. Häft. 5:—.
- Korum*. Psalmer, bibelspråk och böner jämte vägledning för militärgudstjänst, sammanställda av Bengt Wallman. 62 s. 25 öre.
- Martin Luther: *Schmalkaldiska artiklarna*. Övers. jämte inledning av Hjalmar Lindroth. 118 s. 2:50.
- Hjalmar Lindroth: *Hur de kristna dogmerna blevo till*. Fem radioföredrag. 71 s. 1:75.
- Från Nordiska Musikförlaget, Stockholm:
Gottfrid Berg: *O hur sälla äro ej de fromma*. 2 s. 20 öre.
—: *Huru ljuvliga äro icke dina boningar*. 2 s. 20 öre.
- Andreas Hammerschmidt: *Lyften, I portar, högt edra huvud*. 4 s. 30 öre.
- Folke Sandberg: *Saliga äro de som höra Guds ord*. 2 s. 20 öre.
- Ivar Widéen: *Mässa för solo, blandad kör, orgel och violin*. 15 s. 5:—.
- J. S. Bach: *Slumra nu, du trötta öga*. Recitativ och aria av kantan »Ich habe genug». Övers. av A. Koch. 7 s. 1:50.
- Josef Jonsson: *Omkring tiggarn från Luossa*. Melodram för orkester eller piano. 1 s. 2:50.
- Från Wilhelm Hansen, Musik-Forlag, Köpenhamn:
Harald Wilstrup og Mogens Wöldike: *Syngende Himmellyst*. Salmer og kristelige Sange.

Nya orglar.

Från orgelbyggare Olof Hammarberg, Göteborg.

Grebbestads nya orgel.

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Gedakt 8', Oktava 4', Nachthorn 4', Oktava 2', Mixtur 4 chor, Trumpet 8'.

Manual II: Hornprincipal 8', Salicional 8', Rörflöjt 8', Principal 4', Flöjt 4', Nasard 2 2/3', Blockflöjt 2', Ters 1 3/5', Oboe 8'.

Pedalen: Subbas 16', Oktava 8', Gedakt 8', Flöjt 4', Basun 16'.

Koppel: 3 normal och 3 oktav.

Dispositionen upprättad 1936 av Nils Hammarberg.

Från Akerman & Lunds Nya Orgelfabriks Aktiebolag, Sundbyberg.

Disposition för orgelverket i Luleå Domkyrka.

Manual I. 56 toner: 1. Principal 16'

gammal. 2. Principal 8', ny. 3. Fl. harm. 8', gammal. 4. Gedackt 8', ny. 5. Gamba 8', gammal. 6. Nachthorn 4', ny. 7. Oktava 4', gammal. 8. Kvinta 2 2/3', ny. 9. Oktava 2', gammal. 10. kornett 3 chor, gammal. 11. Trumpet 16', gammal. 12. Trumpet 8', gammal. 13. Trumpet 4', ny. 14. Mixtur 4—6 chor, ny.

Manual II. 56 toner: 15. Principal 8', gammal. 16. Fl. majore 8', gammal. 17. Kvintadena 8', ny. 18. Dulciana 8', gammal. 19. Fl. okt. 4', gammal. 20. Waldflöjt 2', gammal. 21. Sesquialtera 2 chor, ny. 22. Krumhorn 8', ny. Tremulant.

Manual III. 56 toner: 23. Borduna 16', gammal. 24. Flöjtprincipal 8', ny. 25. Rörflöjt 8', gammal. 26. Salicional 8', ny. 27. Voix céleste 8', gamla Violin 8'. 28. Prestant 4', gamla Principal 8'. 29. Blockflöjt 2', ny. 30. Spetskvint 2 2/3', ny. 31. Ters 1 3/5', ny. 32. Euphon 8', gammal. 33. Traversflöjt 4', gammal. 34. Mixtur 4 chor, ny. 35. Corno 8', ny.

Pedalen. 30 toner: 36. Violon 16', gammal. 37. Subbas 16', gammal. 38. Borduna 8', gammal. 39. Hålflyjt 4', gammal. 40. Bachflyjt 2', gamla Violoncell 8'. 41. Oktavbas 8', ny. 42. Pedalmixtur 6 chor, ny. 43. Ekobas 16', transmission. 44. Trumpet 8', transmission. 45. Basun 16', gammal. 46. Clairon 4', ny.

Unison- o. pedalkoppel.

Koppel m. m.: 1—6. I/P, II/P, III/P, II/I, III/I, III/II. Regeras med registerandrag och trampor.

Oktavkoppel: 7—10. I 4'/I, III 4'/I, II 16'/I, III 16'/III.

Fria kombinationer: 10—18. Två fria komb. för vardera man. och pedal. 19—20. Två fria komb. för hela verket. 21. Utlösning för gem. komb. (hand-reg. »in»).

Kollektiv: 22—25. Mf. Forte, Tutti och utlösning. Knappar och trampor.

Avstängningar: 26—27. Rörverk »av» o. 16'-fotsstämmor »av». Knappar.

Övriga hjälpmedel: 28. Registersvälare med visare. Balanstramp. 29. Auttom. pedalväxel. Knapp med hak. 30. Crescendo för manual II. Balanstrampor. 31. Crescendo för manual III. Balanstrampor. 32. Visare för vind.

Domkyrkans förutvarande orgelverk, som byggdes 1893 av Åkerman & Lund, hade 2 manualer och pedal, 26 stämmor.

Orgelverket besiktigades den 19/11 av professor /Oskar Lindberg, Stockholm, vilken även varit kontrollant för arbetet.

Även den nu företagna ombyggnaden har utförts av Åkerman & Lunds Nya Orgelfabriks Aktiebolag i Sundbyberg.

Ny orgel i Norrköpings krematorium.

Disposition:

Manual I. 56 toner: 1. Principal 8', genomgående av tenn. 2. Gedackt 8'. 3. Oktava 4', genomgående av tenn. 4. Mixtur 3—4 chor.

Manual II. 56 toner: 5. Gedackt 16'. 6. Salicional 8', genomgående av tenn. 7. Rörflöjt 8'. 8. Gemshorn 4', genomgående av tenn. 9. Spetskvint 2 2/3'. 10. Waldflöjt 2'. Tremulant.

Pedalen. 30 toner: 11. Subbas 16'. 12. Ekobas 16', transmission.

Koppel, m. m.: 1—3. I/P, II/P, II/I. 4—6. I 4'/I, II 4'/I, II 16'/I, II 16'/I, II 16'/II. Regeras med registerandrag och trampor. 7. Fri komb. 8. Tutti. 9. Utlösning. Regeras med knappar och trampor utlösande varandra. 10. Crescendo för manual I och pedal. 11. Crescendo för manual II. Regeras medelst balanstrampor. 12. Visare för vind.

Orgelverket har uppställts i tvenne skåp med framvägg av glas och pipverket helt synligt. Av denna anledning har pipmaterialet kommit att bestå av tennpipor i mer än vanligt stor utsträckning.

Kontrollant och besiktningsman har varit musikdirektör Nils Eriksson, Norrköping.

Orgeln är byggd av Åkerman & Lunds Nya Orgelfabriks A/B. Sundbyberg.

Disposition för orgelverket i Kungl. Musikaliska Akademien.

Ombyggnaden utförd av Åkerman & Lund, Sundbyberg.

Manual I. 58 toner: 1. Borduna 16', gamla. 2. Principal 8', gamla. 3. Gamba 8', gamla. 4. Fl. harm. 8', gamla. 5. Borduna 8', ny. 6. Oktava 4', gamla. 7. Flöjt (täckt) 4', ny. 8. Mixtur 5 chor, ny. 9. Oktava 2', ny. 10. Trumpet 8', ny.

Manual II. 58 toner: (Inom crescendo) 11. Principal 8', ny. 12. Spetsflöjt 8', ny. 13. Kvintadena 8', ny. 14. Gemshorn 4', ny. 15. Rörflöjt 4', ny. 16. Kvinta 2 2/3', ny. 17. Nachthorn 2', ny. 18. Kornett 4 chor, ny. 19. Krummhorn 8', ny. 20. Geigendegal 4', ny. 21. Tremulant.

Manual III. 58 toner: (Inom crescendo). 22. Principal 8', gamla fr. II. 23. Salicional 8', gamla fr. II. 24. Violin 8', gamla fr. II. 25. Voix céleste 8', gamla fr. II. 26. Rörflöjt 8', gamla fr. II. 27. Fl. okt. 4', gamla fr. II. 28. Waldflöjt 2', gamla fr. II. 29. Gedackt 16', ny. 30. Violin 8', ny. 31. Principal 4', ny. 32. Fugara 4', ny. 33. Spetskvint 2 2/3', ny. 34. Gemshornsters 1 3/5', ny. 35. Mixtur 4 chor ny. 36. Oboe 8', ny.

Pedalen. 30 toner: 37. Kontrabas 16', ny. 38. Subbas 16', gamla. 39. Ekobas 16', transmitterad fr. Ged. 16'

i man. III. 40. Violoncell 8', gamla. 41. Gedackt 8', gamla Borduna 8' fr. I. 42. Koralkbas 4', ny. 43. Blockflöjt 2', ny. 44. Basun 16', ny. 45. Trumpet 8', transmitterad fr. Trumpet 8' i man. I.

Koppel, komb. m. m.: 1. Manual I på pedalen. 2. Manual II på pedalen. 3. Manual III på pedalen. 4. Manual II på manual I. 5. Manual III på manual I. 6. Manual III på manual II. Regeras med registerandrag och trampor. 7. Maskinkoppel för manual I. Tramp. 8. Oktaven högre inom man. I. 9. Oktaven högre i man. II och III på pedal. 10. Oktaven lägre i man. III på I. 11. Oktaven lägre inom manual III. Regeras med trampor. Nr 9 dessutom med registerandrag. 12—13. Två fria kombinationer för man. I. 14—15. Två fria kombinationer för man. II. 16—19. Fyra fria kombinationer för man. III. 20—21. Två fria kombinationer för pedalen. 22—23. Två fria kombinationer för hela verket. Kombinationerna inställas på registerandraget och regeras med trampor. 24. Kollektiv: Mezzoforte. 25. Kollektiv: Forte. 26. Kollektiv: Generaltutti. 27. Utlösning. Regeras med knappar och trampor. 28. Tutti för manual III. Nappar. 29. 16-fots stämmor »bort». 30. Rörverk »bort». Knappar med hakinrättning. 31. Registersvällare. 32. Crescendo för manual II. 33. Crescendo för manual III. Balanstrampor. 34. Visare för registersvällare. 35. Visare för vind.

Den gamla orgelfasaden har bibehållits men framflyttats c:a 60 cmtr.

De fria kombinationerna är utförda efter s. k. mekaniskt system, d. v. s. att registerandragen röra sig in och ut vid kombinations tagande. Sättningen av kombinationerna sker efter Åkerman & Lunds speciella system, som möjliggör sättning av samtliga dragna register samtidigt. I orgeln

finnes en knapp (sättknapp) vilken omkopplar trampens funktion från dragning av registren till sättning. Vid sättning av kombination tillgår helt enkelt så att samtliga register som önskas fixerade i kombinationen dragas — sättknappen intryckes och resp. kombinationstramp nedtryckes, varefter sättknappen åter uttages. Ge-

nom sättknappens förseende med lås förhindras obehörigt omställande av inställda kombinationer.

Orgelverkets tvenne äldre manualväderlådor hava använts. Nyttillbyggda väderlådor äro liksom de gamla s. k. rooseweltslådor. Den gamla pumpanordningen har ersatts med elektrisk orgelfläkt.

Anmälan.

Med detta nummer avslutar Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv sin trettonde årgång och anmäler den fjortonde. Denna anmälan sker i medvetande om att tidskriften allt fort har en uppgift att fylla. Det kommande året förelägger den part av Sveriges kyrkokristna, som uppbära det liturgiska och kyrkomusikaliska intresset, betydande uppgifter. Det nyss avslutade kyrkomötet har genom skrivelse till Kgl. M:t begärt fortsatt arbete på handbokens revision. Intresset för denna frågas lösning behöver hållas vaket. På det slutliga ordnandet av den svenska koralboken arbetas. Ett förslag lär vara att förvänta på våren. Allt detta ger anledning till fortsatt penetrering av de spörsmål, som under förflutna år, behandlats i tidskriften. Under det nya årets första månad kommer en aktion att företagas för ökad bibelkännedom i vårt folk. Bibel och gudstjänst höra intimt samman. Det skall därför vara denna tidskrift angeläget att delta i denna aktion.

Med uttalande till medarbetare och läsare samt till annonsörer av sitt djupt kända tack vill Red. slutligen vördsamt anhålla att alltfort bli innesluten i välvillig hägkomst.

Arthur Adell.

All prenumeration sker i bokhandeln eller genom insändande av prenumerationsavgiften direkt till C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Postgiroblankett vidfogas. Prenumerationsavgiften är, som hittills, 4:50.

A. Mårtenssons Orgelfabrik A.-B.

Tel. 1119

L U N D

Tel. 1119

PI P O R G L A R

för kyrkor, kapell och samlings-salar. Ett gediget arbete av modernt konsthantverk.

Ombyggnadsarbeten såväl som restaureringar och fläktinstallationer utföras med omsorg och yrkesskicklighet.

Införda våra förslag.

Musiktryck

AV ALLA SLAG MED
SÅVÄL STUCKNA SOM
KOPIERADE NOTER

BRÖDERNA
LAGERSTRÖMS
LITOGRAFISKA ANSTALT
FLEMINGGATAN 16 / STOCKHOLM
TELEFON 231880

E. A. Setterquist & Son

ÖREBRO TEL. 103 04
Sveriges äldsta orgel-
fabrik.
Grundlagd 1835

Tillverkar: Kyrkorglar enligt den moderna orgelrörelsens principer.

Utför: Om- och tillbyggnader av äldre orgelverk, reparationer, omställningar o. rengöringar.

Elektriska fläktar med garanti för ljudlös gång inmonteras.

Firmans fria kombinationssystem har erhållit de ampleste lovord av de mest framstående orgelmusici.

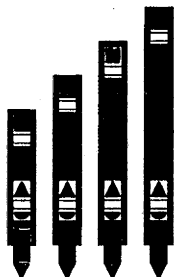
ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

Tillverkning av Piporglar
för kyrkor, kapell och konsertsalar.

Om- och tillbyggnader,
reparationer, omstämningar och ren-
göringar av gamla orgelverk samt
inmontering av elektriska blåsverk
utföras.

Uteslutande svenskt material och arbete.

KYRKO- ORGLAR

orglar för kapell o. hem,
om- och tillbyggnad,
reparation o. stämning,
anläggning för elek-
trisk bälgrift.

Firma
Orgeltjänst
Bo Wedrup
St. Göransgatan 23
UPPSALA - TEL. 6357

Evangelisk tidegård:

VID KYRKMÄSSA

Stycken ur psaltaren jämte lovsånger
och böner ordnade för högtidlig-
hållande av kyrkmässa, kyrkoherde-
installation, kyrkodagar och konvent
samt ungdoms och konfirmanddagar.

Text. 50 öre. Vid köp av minst
50 ex. 35 öre.

Musik. Under tryckning, föreligger
i febr. 1939.

C.W.K. GLEERUPS FÖRLAG/LUND